

Møte torsdag den 30. september kl. 10.10

President: J ø r g e n K o s m o

D a g s o r d e n (nr. 103):

1. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om endring av Grunnloven § 100, forslag fra Gunnar Skaug, Carl I. Hagen, Einar Steensnæs, Jan Petersen, Kristin Halvorsen og Lars Sponheim om endring av Grunnloven § 100. (Ytringsfrihet) og forslag fra Gunnar Kvasheim og Lars Sponheim om ny § 100a i Grunnloven. (Offentlighetsprinsippet) (Innst. S. nr. 270 (2003-2004), jf. St.meld. nr. 42 (1999-2000), Dokument nr. 12:16 (1999-2000), Dokument nr. 12:17 (1999-2000) og St.meld. nr. 26 (2003-2004))
2. Referat

Dessuten forelå følgende

t i l l e g g s d a g s o r d e n (nr. 104):

1. Endringer i statsbudsjettet for 2004 som følge av endret departementsstruktur (St.prp. nr. 83 (2003-2004))

Presidenten: Endringene i Regjeringen 18. juni 2004 medfører følgende endringer i Stortingets sammensetning: De tidligere medlemmer av Regjeringen Einar Steensnæs og Ingjerd Schou har tatt sete som representanter.

Det foreligger en rekke permisjonssøknader:

- Fra stortingsrepresentantene Bent Høie, Ingmar Ljones, Marit Nybakk, Hill-Marta Solberg, Inga Marte Thorkildsen og Karin S. Woldseth om permisjon torsdag 30. september, alle for å delta i De forente nasjoners 59. ordinære generalforsamling i New York
- Fra Stortingets delegasjon til Den Interparlamentariske Unions 111. konferanse i Genève, undertegnet av delegasjonens leder, stortingsrepresentant Karin Andersen, om permisjon torsdag 30. september for representantene Karin Andersen, Thore A. Nistad og Oddbjørg Ausdal Starrfelt
- Fra representantene Olav Akselsen, Heikki Holmås og Åse Wisløff Nilssen om permisjon torsdag 30. september, alle for å delta på totalforsvarskurs ved Forsvarets høgskole

Etter forslag fra presidenten ble enstemmig besluttet:

1. Søknadene behandles straks og innvilges.
2. Følgende vararepresentanter innkalles for å møte i permisjonstiden:
 - For Hedmark fylke: Helge Bjørnsen og Yngvar Aarebrot
 - For Hordaland fylke: Pål Berrefjord, Jan Koløy og Pål Kårbø
 - For Nordland fylke: Tomas Norvoll
 - For Oppland fylke: Morten Ørsal Johansen
 - For Oslo: Ragnar Bøe Elgsaas og Akthar Chaudry

For Rogaland fylke: Inger Lise Aarrestad og Jan Petter Rasmussen

For Vestfold fylke: Lars Egeland

3. Pål Kårbø og Morten Ørsal Johansen innvelges i Lagtinget for den tid de møter for representantene Ingmar Ljones og Thore A. Nistad.

Presidenten: Helge Bjørnsen, Yngvar Aarebrot, Pål Berrefjord, Jan Koløy, Pål Kårbø, Tomas Norvoll, Morten Ørsal Johansen, Ragnar Bøe Elgsaas, Akthar Chaudry, Inger Lise Aarrestad, Jan Petter Rasmussen og Lars Egeland er til stede og vil ta sete.

Valg av settepresident

Presidenten: Presidenten vil foreslå at det velges en settepresident for Stortingets møte i dag. – Det anses vedtatt.

Presidenten foreslår Sigvald Oppebøen Hansen. – Andre forslag foreligger ikke, og Sigvald Oppebøen Hansen anses enstemmig valgt som settepresident for Stortingets møte i dag.

Statsråd Per-Kristian Foss overbrakte 8 kgl. proposisjoner (se under Referat).

Statsråd Per-Kristian Foss [10:13:01]: La meg få tillegge, med tanke på Stortingets behandling av St. prp. nr. 83, at dette er en rent teknisk endring av budsjettet for inneværende år på bakgrunn av endringer i departementsstrukturen.

Presidenten: Presidenten vil foreslå at St.prp. nr. 83, som statsråden refererte til, behandles etter forretningsordenens § 28 tredje ledd bokstav d, og føres opp til behandling på tilleggsdagsorden i dag. – Ingen innvendinger er framkommet, og det anses vedtatt.

De øvrige proposisjonene vil bli behandlet på ordinær måte.

Det skal framsettes en rekke grunnlovsforslag; først representanten Øystein Hedstrøm.

Øystein Hedstrøm (FrP) [10:14:09]: På vegne av Carl I. Hagen, Lodve Solholm og meg selv vil jeg sette frem et forslag om å oppheve Grunnloven § 107 om odels- og åsetesretten.

Presidenten: Representanten Steinar Bastesen vil framsette et grunnlovsforslag.

Steinar Bastesen (Kp) [10:14:40]: På vegne av meg selv vil jeg framsette et grunnlovsforslag om å endre Grunnloven §§ 26, 93 og 110d med sikte på å skjerpe inn reglene om inngåelser av internasjonale avtaler og for å grunnlovsfeste det demokratiske systemet både lokalt og nasjonalt.

Presidenten: Representanten May Britt Vihovde vil framsette et grunnlovsforslag.

May Britt Vihovde (V) [10:15:20]: Eg vil på vegner av meg sjølv fremja forslag om å oppheva grunnlovsvernet av odelsretten og – alternativt – odelsretten og åseteretten, jf. Grunnloven § 107.

Presidenten: Representanten Inge Lønning vil framsette et grunnlovsforslag.

Inge Lønning (H) [10:15:50]: På vegne av representanten Julie Christiansen og meg selv har jeg gleden av å fremme forslag om endringer i Grunnloven § 93 med sikte på å åpne for at samtykke til suverenitetsoverføring kan gis med 2/3 flertall dersom det først er avholdt en rådgivende folkeavstemning.

Presidenten: Representanten Kjell Engebretsen vil framsette et grunnlovsforslag.

Kjell Engebretsen (A) [10:16:29]: På vegne av Jørgen Kosmo og meg selv har jeg den ære å framsette et forslag om retting av språket i en rekke av Grunnlovens paragrafer.

Presidenten: Representanten Trine Skei Grande vil framsette et grunnlovsforslag.

Trine Skei Grande (V) [10:17:00]: På vegne av Kjell Engebretsen, Anita Apelthun Sæle, Heidi Grande Røys, Magnhild Meltveit Kleppa og meg sjølv ønsker jeg å fremme et grunnlovsforslag om å grunnlovfeste det lokale sjølstyret.

Presidenten: Representanten Martin Engeset vil framsette et grunnlovsforslag.

Martin Engeset (H) [10:17:34]: På vegne av representantene Inge Lønning, Jan Tore Sanner, André Dahl og meg selv har jeg gleden av å fremme forslag til endring av Grunnloven §§ 54, 68, 71 og 112 om oppløsningsrett.

Presidenten: Representanten Dagrun Eriksen vil framsette et grunnlovsforslag.

Dagrun Eriksen (KrF) [10:18:08]: På vegne av representantene Åse Gunhild Woie Duesund, Per Steinar Osmundnes og meg selv har jeg den ære å fremme grunnlovsforslag om ny § 95a i Grunnloven, vern om liv.

Presidenten: Representanten Marit Arnstad vil framsette et grunnlovsforslag.

Marit Arnstad (Sp) [10:18:42]: På vegne av Åslaug Haga og meg sjølv vil jeg fremme forslag om endring av Grunnloven § 93 om rådgivende folkeavstemning.

Presidenten: Representanten Carl I. Hagen vil framsette et grunnlovsforslag.

Carl I. Hagen (FrP) [10:19:12]: Jeg har den ære å fremme forslag om endringer i Grunnloven § 75 med sikte på å legge til rette for en større grad av stabilitet og klarhet i politikken og i rammebetingelsene for norsk næringsliv.

Presidenten: Representanten Berit Brørby vil framsette et grunnlovsforslag.

Berit Brørby (A) [10:19:51]: Det er en ære på vegne av representantene Jørgen Kosmo, Berit Brørby, Siri Hall Arnøy, Olav Gunnar Ballo og Kjell Engebretsen å fremme forslag om endringer i Grunnloven §§ 17, 49, 73, 74 og 76–78 med sikte på å oppheve inndelingen av Stortinget i to avdelinger, dvs. Odelstinget og Lagtinget.

Presidenten: Representanten Ågot Valle vil framsette et grunnlovsforslag.

Ågot Valle (SV) [10:20:45]: Det er en glede for meg på vegne av representantene Siri Hall Arnøy, Øystein Djupedal, Rolf Reikvam, Hallgeir H. Langeland og meg sjølv å fremme forslag om endringer av en rekke paragrafer i Grunnloven som vil innebære innføring av republikansk statsform.

Jeg vil dernest fremme et forslag på vegne av representantene Siri Hall Arnøy, May Hansen, Hallgeir H. Langeland og meg sjølv om å innføre en egen grunnlovsbestemmelse om vern mot diskriminering på grunn av kjønn og diskriminering av minoriteter.

Presidenten: Representanten Siri Hall Arnøy vil framsette tre grunnlovsforslag.

Siri Hall Arnøy (SV) [10:21:38]: På vegne av representantene Ågot Valle, Ingvild Vaggen Malvik, Øystein Djupedal og meg selv har jeg den glede å framsette et forslag om endringer i en rekke paragrafer i Grunnloven med sikte på å avskaffe Grunnlovens bestemmelser om statskirkeordningen og å grunnlovfeste landets statskikk og menneskerettighetsforpliktelser.

På vegne av representanten Ågot Valle og meg selv vil jeg sette fram forslag om endring av Grunnloven § 5 med sikte på å avskaffe Kongens immunitet mot rettsfølgelse.

På vegne av representanten Ågot Valle og meg selv vil jeg sette fram forslag om ny § 110d i Grunnloven om retten til bolig.

Presidenten: Representanten Gunnar Halvorsen vil framsette et grunnlovsforslag.

Gunnar Halvorsen (A) [10:22:32]: Jeg ønsker å fremme et grunnlovsforslag om endring av Grunnloven § 59.

Presidenten: Da skulle alle som har levert inn forslag til endring av Grunnloven, ha hatt anledning til å framsette disse. Grunnlovsforslagene vil bli behandlet på regle-

mentsmessig måte. Det ser ut til at kontroll- og konstitusjonskomiteen får rikelig med arbeidsoppgaver i neste stortingsperiode.

Representanten Jan Simonsen vil framsette et privat forslag.

Jan Simonsen (uav) [10:23:20]: Det blir et skikkelig antiklimaks med et helt alminnelig forslag.

Jeg har den glede å framsette forslag om nye regler for å utstede turistvisum. (Munterhet i salen)

Presidenten: Representanten kan ha rett i at det kunne blitt et antiklimaks. Forslaget vil selvsagt bli behandlet på reglementsmessig måte.

S a k n r . 1

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om endring av Grunnloven § 100, forslag fra Gunnar Skaug, Carl I. Hagen, Einar Steensnæs, Jan Petersen, Kristin Halvorsen og Lars Sponheim om endring av Grunnloven § 100. (Ytringsfrihet) og forslag fra Gunnar Kvasheim og Lars Sponheim om ny § 100a i Grunnloven. (Offentlighetsprinsippet) (Innst. S. nr. 270 (2003-2004), jf. St.meld. nr. 42 (1999-2000), Dokument nr. 12:16 (1999-2000), Dokument nr. 12:17 (1999-2000) og St.meld. nr. 26 (2003-2004))

Presidenten: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten foreslå at debatten blir begrenset til 2 timer og 20 minutter, og at taletiden blir fordelt slik på gruppene:

Arbeiderpartiet 30 minutter, Høyre 35 minutter, Fremskrittspartiet 20 minutter, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti 15 minutter hver, Senterpartiet, Venstre og Kystpartiet 5 minutter hver. I tillegg gis justisministeren en taletid på inntil 10 minutter.

Videre vil presidenten foreslå at det blir gitt anledning til replikkordskifte på inntil tre replikker med svar etter innlegg av hovedtalerne fra hver partigruppe og fem replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av Regjeringen innenfor den fordelte taletid.

Videre vil det bli foreslått at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Dette anses vedtatt.

Martin Engeset (H) [10:25:46] (ordfører for saken):

I tiden som har gått siden innstillingen ble lagt frem, har det vært en betydelig offentlig debatt om grunnlovsparagrafen. Det er bra, og det viser at det var klokt av komiteen at man akkurat i denne viktige saken lot det gå såpass lang tid fra innstillingen ble avgitt, til forslaget behandles i salen her i dag.

Jeg vil benytte denne anledningen til å gi Fremskrittspartiet og komitekollega Carl I. Hagen honnør for stor ryddighet, og for at han så tidlig gav beskjed om deres subsidiære stemmegivning.

De partiene som utgjør flertallet i innstillingen, har, etter å ha lyttet til en del av de argumentene som har kommet frem i debatten i sommer, lagt frem et alternativt forslag til vedtak som vi fremmer som forslag til vedtak i stedet for I i innstillingen. Dette forslaget er omdelt på representantenes plasser som forslag nr. 3.

Siden Stortinget ikke har vært samlet, har det ikke praktisk vært anledning til å sende saken tilbake til komiteen slik at det kunne lages en tilleggsinnstilling som begrunner og utdyper forslaget. Dette hadde selvfølgelig vært å foretrekke. Jeg vil derfor nå bruke noe tid på å fremme en del felles merknader på vegne av de fire partiene som fremmer forslag nr. 3, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Venstre, som jeg i det følgende for enkelhets skyld vil omtale som flertallet.

Debatten i sommer har først og fremst vært knyttet til leddet om forhåndssensur. Flertallet har merket seg at forslaget i den offentlige debatten har blitt tolket på en rekke ulike måter, i strid med den tolkning flertallet selv har lagt til grunn. Flertallet har derfor gått igjennom de ulike alternative forslagene til grunnlovsparagraf på nytt, med sikte på å finne en formulering som på klarest mulig måte uttrykker flertallets intensjoner.

Flertallet viser til at alternativ 1 til fjerde ledd første punktum har følgende ordlyd:

«Forhaandscensur og andre forebyggende Forholdsregler kunne ikke benyttes, med mindre det er nødvendig for at beskytte Børn og Unge imod skadelig Paavirkning fra levende Billeder.»

Flertallet vil peke på at man ikke på noe punkt har ønsket å åpne for mer sensur eller andre former for forhåndskontroll av ytringer enn det som er tilfellet med dagens grunnlovsbestemmelse og med dagens lovgivning og praksis.

Flertallet har gått inn for en grunnlovsbestemmelse som skal gi et strengt vern mot forhåndssensur, og ser det som klart ønskelig at den nye bestemmelsen får et eget ledd om dette. Flertallet vil understreke at det må kreves klart sterkere grunner for å gripe inn mot en ytring gjennom forhåndskontroll enn det som må kreves for å gjøre ansvar gjeldende i etterkant.

Samtidig er flertallet av den oppfatning at de meget få og lite vidtrekkende forhåndskontrollordninger som gjelder pr. i dag, som Filmtilsynet, registreringsordningen for videogrammer, kravene i konsesjonsordningene for kringkasting og muligheten for i spesielle tilfeller å gripe inn med midlertidig forføyning mot ytringer som er under trykking, fortrinnsvis ikke skal måtte endres som følge av selve grunnlovsbehandlingen.

Uavhengig av grunnlovsbestemmelsen har imidlertid Regjeringen stilt seg åpen for å gjøre forhåndskontroll av filmer for voksne til en frivillig ordning, og flertallet har sluttet seg til en slik tilnærming. Slik flertallet forstår formuleringen i alternativ 1, vil resultatet av at den blir vedtatt, bli at denne tilnærmingen blir en følge av grunnlovsparagrafen.

Det politiske resultat, at filmsensur for voksenfilm ikke lenger er obligatorisk, blir det samme som Regjeringen gikk inn for å gjøre i vanlig lov. Flertallet finner den-

ne konsekvensen av å bifalle kommisjonens formulering akseptabel.

Flertallet viser videre til at staten gjennom lovgivning og praksis har avstått fra forebyggende forholdsregler i form av typiske sensurordninger på en rekke andre felter: fjernsyn, radio, teater, musikkarrangementer, Internett-aviser, hjemmesider på Internett, e-postkorrespondanse osv. På en lang rekke områder har det i meget lang tid vært uaktuelt å innføre eller gjeninnføre sensur slik dette begrepet forstås etter dagens grunnlovsbestemmelse, og flertallets intensjon har hele tiden vært å utforme grunnlovsbestemmelsen slik at det ikke åpnes for forhåndssensur på områder der det i dag ikke eksisterer sensurordninger.

Bestemmelsen er således en grunnlovsmessig kodifisering av dagens praksis samt en innstramming på de områdene som er nevnt i det følgende.

Flertallet legger til grunn at alternativ 1 skal forstås som et slikt strengt vern mot forhåndskontroll og annen forhåndssensur i alle medier, samtidig som de nevnte kontrollordningene som gjelder i dag, kan videreføres i den grad det er gjort rede for i dette innlegget. Alternativ 1 åpner for forhåndskontroll i den grad det er nødvendig for å «beskytte Børn og Unge imod skadelig Paavirkning fra levende Billeder». Flertallet forstår begrepet «levende Billeder» i vid forstand, slik at det ikke bare omfatter film og video, men også ulike former for elektroniske spill og «virtuell virkelighet»-teknologi som måtte bli utviklet i fremtiden.

Flertallet legger til grunn at dette unntaket gjør det mulig å videreføre dagens ordning med obligatorisk filmsensur for kinofilm som skal vises for personer under 18 år. Videre legger flertallet til grunn at man ut fra dette unntaket kan videreføre dagens ordning med stikkprøvekontroll før registrering av videogrammer som skal omsettes i næring. Flertallet registrerer at kommisjonen har vurdert dette annerledes, men vil vise til at den reelle kontrollen med alderen på dem som ser videogrammer som leies ut, er dårligere enn for kinofilm, slik at hensynet til barn og unge tilsier at man ut fra grunnlovsbestemmelsen kan ha en strengere linje for all video som skal leies ut, enn for voksenfilm på kino.

Flertallet har merket seg at Ytringsfrihetskommisjonen mener formuleringen i alternativ 1 vil måtte innebære at dagens ordning med kringkastingskonsesjoner ikke kan opprettholdes i en tenkt fremtidig situasjon der det ikke lenger er frekvensknapphet.

Flertallet vil understreke at Ytringsfrihetskommisjonens resonnement bare har gyldighet i en situasjon der absolutt alle hustander kan nås med rimelig teknologi, og helt uten frekvensknapphet, altså i en tenkt situasjon som trolig ligger meget langt frem i tid.

Flertallet har også merket seg at både Ytringsfrihetskommisjonen og Regjeringen legger til grunn at generelle innholdskrav rettet mot enhver tilbyder av ytringer i et marked uten etableringskontroll ikke kan oppfattes som forhåndskontroll i Grunnlovens forstand.

I lang tid fremover vil det, også med digitalisering av bakkenettet, være problemer knyttet til dekningsgrad, lo-

kale radioskygger i bakkenettet, lokale skygger i forhold til satellittkringkasting og betydelige kostnader for offentlige eller halvoffentlige organer knyttet til selve kringkastingen.

Flertallet har derfor trukket den konklusjon at det i overskuelig fremtid vil være behov for en ordning med konsesjoner for radio- og TV-sendinger, både for lokale og riksdekkende kanaler, og at konsesjonene må kunne sette innholdsmessige krav når det gjelder kvalitet og bredde i tilbudet. Flertallet vil understreke at et formål med dagens konsesjonssystem etter kringkastingsloven er å styrke ytringsfriheten ved å gi publikum bredde og kvalitet i tilbudet.

Etter flertallets oppfatning er dagens konsesjonsordninger slik utformet og praktisert at de i dag ikke kan sies å forstyrre eller skade ytringsfrihetens prosesser. Flertallet vil videre understreke at dette unntaket ikke åpner for sensur eller forhåndskontroll av det enkelte program, men begrenser seg til innholdsmessige krav til bredden og kvaliteten på sendingene som helhet.

Når det gjelder dagens ordning med at kommunene kan sette krav til innholdet i tilbudet som vilkår for å kunne vise eller omsette film og videogram i næring, antar flertallet at dette vil komme i konflikt med formuleringen i alternativ 1. Dersom alternativ 1 vedtas, vil det bare være anledning til å sette krav som har til hensikt å «beskytte Børn og Unge imod skadelig Paavirkning fra levende Billeder».

Flertallet har lagt vekt på at en innskrenkning av unntaksmuligheten i selve grunnlovsteksten gjør at man unngår en tenkelig gråsoner der det ut fra en lesning av grunnlovsteksten alene kunne reises tvil om det skulle åpnes for forhåndssensur på områder der det ikke har vært tilsiktet.

Flertallet vil ut fra dette anbefale at alternativ 1 bifalles som fjerde ledd første punktum.

Flertallet konstaterer dermed at sensurforbudet i dagens grunnlov vil bli videreført i bredere form dersom formuleringen i alternativ 1 bifalles. Ut fra dette kan ikke flertallet se at det er behov for et eget punktum spesifikt om trykt skrift. Flertallet vil i denne sammenhengen vise til ønsket om så langt det er råd, å innføre en medienøytral bestemmelse.

Flertallet viser til at det etter dagens praksis i noen tilfeller kan brukes midlertidige forføyninger, beslag og inndragning for å stanse enkeltstående ytringer. Både Ytringsfrihetskommisjonen og Regjeringen viser til at det er behov for å opprettholde denne muligheten. Slik flertallet ser det, er det klart at bruk av midlertidige forføyninger mv. vil kunne skade ytringsfrihetens begrunnelser, men at publisering kan føre til irreversible skader på andre interesser, f.eks. i saker knyttet til rikets sikkerhet eller saker som kan være til stor skade for enkeltpersoner, og at hensynet til at slike skader bør unngås, derfor i en del tilfeller kan veie tyngre. Flertallet har merket seg at Ytringsfrihetskommisjonen mener at midlertidige forføyninger må kunne brukes også med den strenge bestemmelsen om forhåndssensur som kommisjonen går inn for.

Når det gjelder de prosessmessige formkrav som skal stilles til slike midlertidige forføyninger, opprettholder flertallet sitt synspunkt fra innstillingen om at det ikke er behov for å innføre en særlig prosessmessig lovregel for midlertidige forføyninger på ytringsfrihetsområdet. Flertallet viser for øvrig til sine merknader i innstillingen.

Når det gjelder ordningene med beslag og inndragning, vil flertallet vise til at disse har avgjørende likhetstrekk med midlertidige forføyninger. Flertallet slutter seg således til departementets merknader når det gjelder disse ordningene, og legger til grunn at disse lar seg kombinere med å vedta alternativ 1.

Flertallet viser videre til at som følge av den endrede tilrådingen vil det tilrådde tredje punktum om vern mot brevensur måtte gå inn som annet punktum, og tilrådingen er derfor rent teknisk endret for å oppnå dette. Videre er det valgt en formulering som bruker begrepet «Brevensur» fremfor «Censur af Brev og anden Korrespondance». Dette er gjort for at forslaget skal få den korrekte grunnlovsmessige språkform, og utgjør ingen realitetsmessig endring.

Flertallet har videre gjort en endring i det anbefalte forslaget til hovedregel, altså annet og tredje ledd. Dette har vi gjort fordi vår intensjon med det grunnlovsalternativ 1 vi valgte i innstillingen, ble misforstått av mange, og vi velger således et alternativ som forhåpentlig bedre uttrykker det vi hele tiden har ment.

Hovedendringen er at vi tar inn igjen dagens formulering om «Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen», altså politiske ytringer, og at vi tar med et krav som sier eksplisitt at begrensninger i ytringsfriheten må være begrunnet i lov.

Flertallet vil også generelt slå fast at forslaget til annet og tredje ledd er ment å uttrykke de samme intensjonene som kommer frem i innstillingen. Annet punktum i tredje ledd er foreslått å lyde: «Det kan kun settes slike klarlig definerte Grændser for denne Ret, hvor særlig tungtveiende Hensyn gjøre det forsvarligt holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelser.»

Hensikten med denne formuleringen er todelte: For det første er meningen å uttrykke klart det som står i våre merknader, og som er gjeldende rett i dag; det er visse begrensninger i ytringsfrihet, også når det gjelder politiske ytringer. Forslaget her vil sørge for at også dette kommer eksplisitt inn i Grunnloven, slik at den alminnelige borger har mulighet til å se hva som er gjeldende rett.

Det viktigste eksemplet her er kanskje rasistiske ytringer. Selv om det har vært en del debatt om dette, så er det full enighet om at det *skal* være visse begrensninger her. Regjeringen og komiteeflertallet har gjort det klart at det her bør være rom for visse innstramminger, som det er gjort rede for i merknadene fra flertallet. Denne grunnlovsmessige formuleringen åpner for at de endringene flertallet ønsker, kan vedtas.

Når noen i den offentlige debatt har reist tvil om hva vårt forslag vil innebære for ansattes ytringsfrihet, vil jeg derfor understreke at det nye forslaget på ingen måte skal oppfattes som en svekking av dette. Noen vil nok til og med oppfatte det slik at endringen gir en styrking av an-

sattes ytringsfrihet, fordi formuleringen om «Frimodige Ytringer» er med.

Derfor vil flertallet slå det klinkende klart fast, og her er jeg sikker på at jeg har et samlet storting med meg: Den grunnlovsparagrafen vi får vedtatt i dag, vil måtte medføre en styrking av ytringsfriheten for ansatte. Det skal være lov å si fra om uheldige forhold på arbeidsplassen, og ansatte i offentlig sektor skal selvsagt beholde sin nåværende ytringsfrihet fullt ut. Den praksis vi ser, f.eks. i en del kommuner, med at ingen ansatte får lov til å ytre seg i media om nær sagt noe forhold som har med kommunens virksomhet å gjøre, er klart i strid med det vernet Grunnloven nå vil gi ansatte.

Formuleringen i annet ledd «på annet grundlag end Kontrakt eller andet privat Retsgrundlag» kunne isolert sett tolkes på ulike måter. Slik formuleringen i dag tolkes av et samlet storting, er det klart at den bare opplyser om at det er en viss adgang til å pålegge ansatte taushetsplikt slik det gjøres i dag, f.eks. om personlige forhold, om forhold knyttet til rikets sikkerhet eller om forretningshemmeligheter.

Denne formuleringen i annet ledd skal ikke hindre ansattes mulighet til å si fra om kritikkverdige forhold, enten i privat eller offentlig sektor, og såkalt «whistle blowing», og offentlig ansattes mulighet til å ytre seg innskrenkes heller ikke.

Ansattes rett til å ytre seg politisk er dessuten sikret gjennom leddet om «Frimodige Ytringer».

Med en så snever forståelse av formuleringen «på annet grundlag end Kontrakt eller andet privat Retsgrundlag» som Stortinget her legger opp til, vil det med stor rett kunne anføres at formuleringen i realiteten er overflødig, fordi de unntak det er snakk om, er unntak som, som det heter, «lader sig forsvare holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelse i Sandhedssøgen, Demokrati og Individets frie Meningsdannelse». Fraksjonslederne i komiteen vil derfor ved møtets avslutning fremme et grunnlovsforslag om å ta ut formuleringen «på annet grundlag end Kontrakt eller andet privat Retsgrundlag», bare for å fjerne enhver mulighet for misforståelse.

Det enkleste ville selvsagt være om vi hadde hatt dette alternativet tilgjengelig ved voteringen i dag, men selv om det ligger mange alternativer inne, har forslagsstillerne bak Dokument nr. 12:16 glemt akkurat denne eventualiteten.

Videre synes det klart at det i dag ikke vil bli grunnlovsmessig flertall for et eget ledd i grunnlovsparagrafen om kommersielle ytringer.

I denne sammenheng vil flertallet vise til flertallsmerknadene i innstillingen, pkt. 4.8.1, der vi viser til at også for det tilfellet at punktet om kommersielle ytringer skulle falle, skal det, ut fra unntakshjemmel i hovedregelen i andre ledd, være mulig å opprettholde dagens reguleringer av reklame.

Blant annet slås det fast at dagens lovforbud mot kjønnsdiskriminerende reklame og forbud mot TV-reklame rettet mot barn skal kunne opprettholdes uten å komme i strid med Grunnloven. Den praktisk-politiske for-

skjellen av om leddet om kommersielle ytringer blir vedtatt eller ikke, blir således liten.

Etter at jeg frem til nå har presentert synspunkter på vegne av forslagsstillerne bak forslag nr. 3, vil jeg nå gå videre med noen mer ordinære saksordførermerknader.

Jeg vil fremheve at det som slår meg mest i denne saken, er i hvor stor grad alle i denne salen er enige om det grunnleggende, nemlig:

- Vi legger alle vekt på ytringsfriheten som en av de viktigste rettighetene i demokratiet.
- Vi er enige om at grunnlovsvern om ytringsfriheten bør styrkes betraktelig.
- Vi er enige om at vi bør ha en mest mulig medianøytral bestemmelse.
- Vi er enige om at vernet for de politiske ytringene er selve kjernen i ytringsfriheten, og at de politiske ytringene derfor har behov for et særlig sterkt vern.
- Vi er enige om at ytringsfriheten heller ikke for de politiske ytringene kan være 100 pst. absolutt, det er visse andre grunnleggende rettigheter, som retten til frihet fra trakassering og retten til et privatliv, som må veies opp mot ytringsfriheten.
- Vi er enige om at offentlighetsprinsippet bør grunnlovfestes.
- Og: Vi er enige om å grunnlovfeste statens plikt til å legge til rette for en god offentlig samtale.

Dette er det viktig å ha med seg når vi i løpet av debatten kommer inn på meningsforskjellene oss imellom, som er viktige nok, men tross alt relativt små.

Bakgrunnen for kommisjonens arbeid var erkjennelsen av at ytringsfrihetsparagrafen i Norge etter hvert i mange tilfeller ikke var operativ, fordi avgjørelser mot Norge i Den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg gikk lenger i å sikre ytringsfriheten enn Grunnloven og Høyesterett gjorde.

Det europeiske systemet var i og for seg ikke en trussel for ytringsfriheten, men det var uoversiktlig. Og man kan vel også si at et demokratisk land med respekt for seg selv bør sikre ytringsfriheten i sin egen grunnlov. Her er det grunn til å rette en takk til Ytringsfrihetskommisjonen for dens grundige forarbeid, som i dag gjør det mulig å fatte et vedtak om en historisk grunnlovsendring. Den gamle paragrafen har stått uendret i nesten 200 år, og nettopp det gir derfor et visst historisk sus over denne behandlingen.

Hovedregelen for bestemmelsen om ytringsfrihet, som finnes i andre og tredje ledd, gir anvisning for hva som skal til for at ytringsfriheten skal måtte vike: ethvert unntak skal la seg forsvare «holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelse i Sandhedssøgen, Demokrati og Individets frie Meningsdannelse». Tilsvarende gjelder for politiske ytringer, men her skal skranken for inngrep være enda høyere. Begrensningene skal være gitt i lov, noe som både følger av konstitusjonell sedvanerett, og som nå vil gå frem av grunnlovsbestemmelsen.

Dette betyr at grunnlovsvernet for ytringsfriheten er gitt en utilitaristisk begrunnelse, i europeisk, liberal tradisjon. Ytringsfrihet er noe vi har, og vil sikre fordi det virker til å nå visse høyverdige mål:

- Det fører, over tid, til større kunnskap, ved at upopulære synspunkter på verden og samfunnet ikke holdes nede, altså til «sannhetssøken».
- Ytringsfrihet sikrer muligheten for mangfold i den offentlige debatt, som er en forutsetning for at det politiske systemet vårt skal fungere godt, som et demokrati.
- Og: ytringsfriheten sikrer at det enkelte menneske får mulighet til å realisere sin frihet til å mene det hun eller han ut fra sin samvittighet ønsker, uten tvang fra autoriteter eller fra det til enhver tid politisk korrekte, altså «individets frie meningsdannelse».

En slik begrunnelse er altså forskjellig fra den amerikanske grunnlovens måte å tenke på, der ytringsfrihet ses på som en naturrett, en iboende menneskerett, som grunnloven anerkjenner og garanterer ikke skal trues.

Vi har selvsagt ikke med dette sagt at ytringsfriheten ikke også følger av naturetten, det vil det nok være ulike syn på. Men som grunnlovgiver er det den utilitaristiske vi velger, og som vi bør kunne enes om uavhengig av de ulike filosofiske og religiøse syn vi måtte ha i tillegg.

Det følger av dette at kjernen i ytringsfriheten er retten til de politiske ytringer. Og det er ikke flertallets politiske syn eller det politisk korrekte som skal vernes. Flertallets meninger og ytringer klarer seg fint uten noe vern. Det er de upopulære syn, mindretallets syn, og de syn toneangivende krefter i samfunnet tar avstand fra, som trenger et spesielt vern i forhold til ytringsfriheten.

Samtidig går det en grense også her: når ytringer fremstår som og oppleves som hets og trakassering av andre, f.eks. når det gjelder rasisme, hets mot religiøse grupper og hets mot homofile. Vi skal utvise en viss varsomhet med hvor grensen settes, men de groveste og mest hensynsløse av slike ytringer skal ikke ha grunnlovsvern.

Ytringsfrihetskommisjonen viser til at det er en glidende overgang fra holdning via ytring til handling. Kommisjonen skiller så ut de rasistiske ytringene som klart oppfordrer til handlinger, som dem det er særlig viktig at etniske minoriteter har et vern mot.

Flertallet har ikke funnet kommisjonens løsning god nok her. De verste formene for verbal trakassering og verbal vold kan være like ille som fysisk vold. Spesielt for barn og unge med minoritetsbakgrunn vil et oppvekstmiljø med mye rasistiske ytringer virke svært negativt og være til stor skade for dem som blir utsatt for det.

Regjeringen har derfor signalisert to små, men viktige innstramminger, som altså går i motsatt retning av det kommisjonen har foreslått.

- For det første bør skyldkravet gjøres om, slik at grov uaktsomhet gir samme grunnlag for straff som forsett.
- For det andre bør definisjonen av hva som skal regnes som offentlige ytringer, justeres. Ytringer som faller på offentlig sted, på gata, må kunne være straffbelagt selv om det er få personer til stede. Dette er ytringer som kommer frem i den offentlige sfære. Det betyr ikke at ytringer i privatsfæren skal rammes; i hjemmet eller tilsvarende skal man kunne si det man vil.

Komiteflertallet har sluttet seg til dette, og har i tillegg pekt på et tredje punkt hvor det kan være behov for en viss innstramning: Grensen for hva som kan regnes som kvalifisert krenkende uttalelser, synes, slik vi ser det, å ha blitt satt noe høyt.

Komiteflertallet uttaler også at man ser frem til at Regjeringen fremmer forslag til revisjon av straffeloven § 135a langs disse linjene.

Denne saken reiser på mer generelt grunnlag spørsmålet om grensen mellom den offentlige og den private sfære. En side av saken er at retten til et privatliv i dag er under press av en medieverden som ikke alltid kjenner sine grenser. Et annet problem er spørsmålet om hvilken type overvåking vi må akseptere, og hvor grensen går for personvernet. En enstemmig komite fremmer forslag om å be Regjeringen utrede disse og beslektede problemstillinger nærmere.

Grunnlovfestingen av offentlighetsprinsippet og av statens ansvar for å legge til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale er også viktige reformer, men av hensyn til tiden vil jeg her vise til flertallets merknader i innstillingen.

Den § 100 som forhåpentligvis blir vedtatt i dag, representerer en viktig styrking av ytringsfrihetens grunnlovsværn i Norge.

Som vedlegg til innstillingen finnes det et brev fra justisministeren til Høyres stortingsgruppe der helheten i den nye § 100 gjennomgås og sammenlignes med dagens grunnlovsværn. Resonnementene i brevet har fortsatt full gyldighet, også etter at vi på noen punkter har valgt en annen og noe klarere grunnlovstekst.

Grunnlovsværnet styrkes «i bredden», ved at den vil gjelde flere rettsforhold enn den klassiske ytringsfriheten, f.eks. offentlighetsprinsippet, og den vil gjelde alle medier.

Grunnlovsværnet styrkes «i dybden», ved at den nye grunnlovbestemmelsen gir en sterkere ytringsfrihet på områder som allerede er dekket av dagens grunnlovbestemmelser, f.eks. på området for ærekrenkelsen.

La meg avslutte med å fremme flertallets forslag, nr. 3, som er omdelt på representantenes plasser, og II-V i innstillingen.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Berit Brørby (A) [10:42:07]: Når jeg hører saksordførerens framstilling av saksbehandlingen i denne saken, burde det være innlysende for enhver at mindretallets forslag er best begrunnet og tuftet på det som er mest gjennomarbeidet. Arbeiderpartiet er de som har lagt seg nærmest Ytringsfrihetskommisjonens anbefalinger, og mener mange av deres anbefalinger er de beste.

Fra vår side er det naturligvis positivt at man nå har beveget seg i vår retning, bl.a. i synet på sensur og på behovet for et særlig vern av frimodige ytringer. Men hva er bakgrunnen for at Høyre har endret holdning til disse viktige spørsmål i løpet av sommeren? Er det fordi man har innsett at man har tatt feil, fordi motargumentene har vært gode, eller er det fordi man i utgangspunktet var for

opptatt av samholdet i Regjeringen? Hvis det siste er tilfellet, er det grunn til å minne om at Grunnloven forutsetningsvis også skal gjelde etter at regjeringssamarbeidet eventuelt har opphørt.

Martin Engeset (H) [10:43:38]: Allerede på det tidspunktet innstillingen ble avgitt, før sommeren, var det flertallet som da var klart, bestående av Høyre, Kristelig Folkeparti og SV, tydelig på at vi så frem til sommerens debatt og var åpne for å følge den og vurdere om det var behov for endringer. Det er klart at når man fremmer en innstilling i midten av juni og stortingsbehandlingen skal være 30. september, og debatten kommer i gang, synes jeg det hadde vært en veldig lite demokratisk tilnærming til en veldig viktig prinsipiell sak om man bare skulle lukke alle dører og være både blind og døv og ikke høre på gode motargumenter.

Som jeg sa i mitt saksordførerinlegg, opplever ikke jeg at vi i substans har skiftet standpunkt, men vi har valgt grunnlovformuleringer som klarere uttrykker de intensjoner som vi faktisk har skrevet i innstillingen. Videre er det slik at jeg som saksordfører synes det ville være veldig trist om vi etter åtte års sammenhengende arbeid skulle få et politisk mageplask hvor vi ikke fikk flertall for noe som helst.

Carl I. Hagen (FrP) [10:52:38]: Saksordføreren var i sitt innlegg inne på annet ledd, hvor det er henvist til «Kontrakt eller andet privat Retsgrundlag» som eksempel på et område hvor man eventuelt kunne ha begrensinger på ytringsfriheten, bl.a. taushetsplikt. Saksordføreren sa det, men jeg vil likevel få ham til å bekrefte tindrende klart at dersom noen i en eller annen rettsvist i tiden fremover forsøker å hevde at denne del i grunnlovsteksten betyr at Stortinget har innskrenket ytringsfriheten, bl.a. til offentlig ansatte, i forhold til hva tilfellet var før grunnlovsteksten ble vedtatt, så vil det være fullstendig feil. Det er ikke meningen, så vidt jeg har forstått, fra forslagsstilleren at det skal være noen innskrenkninger på noen måte i ansattes rett, både i private og offentlige selskaper, til å kunne si sin mening, i forhold til dagens rettsstilstand. Jeg vil gjerne ha den bekreftelsen fra saksordføreren.

Martin Engeset (H) [10:54:02]: Jeg er oppriktig glad for at representanten Hagen stilte det spørsmålet, slik at jeg kan svare bekreftende på det. Det er riktig oppfattet av Hagen. Som jeg sa i mitt innlegg, vil vi, bare for å vise det enda tydeligere og få fjernet enhver mulighet for misforståelse, følge opp dette ved at det på slutten av dagens møte vil bli fremmet et forslag, som vi står sammen om, som innebærer at akkurat den biten skal tas ut ved første anledning. Så det er meget godt ivarettatt.

Kjell Engebretsen (A) [10:54:57]: Jeg takker saksordføreren for avklaringer og presiseringer på en rekke områder som vil være viktige for oss når vi kommer fram til voteringen senere i dag.

Når flertallet tok inn bestemmelsen i tredje avsnitt, at det kun kan «sættes slike klarlig definerte Grændser for denne Ret, hvor særlig tungtveiende Hensyn gjøre det forsvarligt holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelser», må jeg spørre saksordføreren: Betyr dette at det som betegnes som «tungtveiende Hensyn», med relevans til det som står ovenfor i forslaget, «Det retslige Ansvar bør være foreskrevet i Lov», vil bli definert og nedfelt i lovverket, slik at vi ikke forskyver beslutningen om hvor grensen går fra denne sal og over i domstolene?

Martin Engeset (H) [10:56:22]: Ja, jeg kan også svare bekreftende på det. Jeg mener det fremgikk med stor tydelighet av mitt innlegg at det er en riktig oppfatelse av hvordan vi mener dette er å forstå. Jeg kan ikke skjønne at det skal være rom for tvil i forhold til det punktet.

Presidenten: Replikkordskiftet er omme.

Kjell Engebretsen (A) [10:57:07]: Når Stortinget er inne i en prosess med å endre Grunnlovens bestemmelser på ett eller flere områder, er det, eller bør det være, en prosess som ligger på siden av eller, om man vil, over det daglige politiske arbeid.

De endringer som eventuelt gjøres i konstitusjonen, bør baseres på klare prinsipper og ha en veldig lang horisont.

Arbeiderpartiet for sin del har lenge ønsket og forsøkt å få til en kommisjon for en total gjennomgang av Grunnloven i hele sin bredde, men siden det ikke har vært flertall for en slik tilnærming, er vi i alle fall glade for at forslaget om endring av Grunnloven § 100 har fått en grundig og solid gjennomgang av Ytringsfrihetskommisjonen.

Vår grunnlov ble skapt i en helt annen tid – man kan nesten si i en annen verden. Politiske partier var et ukjent begrep. Eidsvollsmennene hadde jo ingen forutsetninger for å tenke seg at vår måte å leve på etter hvert kunne true naturmiljøet. Det var et samfunn hvor klassedelingen var systematisk. Det internasjonale fellesskapet var veldig løst fundert, og synet på individet og individets rettigheter var helt annerledes enn i dag. Men til tross for dette skapte mennene på Eidsvoll i løpet av få uker en grunnlov der bl.a. denne paragrafen, §100, har stått seg helt fram til i dag, 190 år senere.

Det som ligger til grunn for Arbeiderpartiets syn når det gjelder ytringsfriheten, er følgende: Ytringsfrihet er ikke noe et lands parlament kan gi sitt folk, ytringsfrihet er noe folket har. Parlamentets rolle er å sikre denne retten, denne friheten, konstitusjonelt. I det ligger retten til ytringer, retten til taushet, retten til å demonstrere, retten til innsyn og retten til at det skal finnes en infrastruktur i samfunnet som gjør at meningene kan flyte fritt.

Men selv en så grunnleggende rett som retten til frie ytringer vil i et samfunn måtte ha sine begrensninger. Disse begrensningene bør etter vårt syn være så klart definert som mulig i lov, slik at det er lovgiverne og ikke domstolene som setter grensene for ytringsfriheten. Det

er videre vår oppfatning at ytringer som representerer holdninger som samfunnet tar avstand fra, skal møtes i den offentlige debatt.

Nå er situasjon her i salen at det ikke er noen som vil innskrenke eller dempe retten til ytringer, mens andre er ytringsfrihetens forkjempere. Vår historie og vår kultur, vår etikk, og gjerne vår moral, gjør jo at holdninger til spørsmål som dette er et slags felleseie. Det er noe man mer eller mindre får i fødsels gave. Dette er holdninger som ligger klart forankret i vårt samfunn.

Men nå, som mange ganger før, er det ikke debatten og kampen om målene som preger denne sal, men det er debatten om midlene og metodene. Hvordan skal vi få det til? Hvordan skal vi få en slik lovgivning til å fungere optimalt?

En endring av Grunnloven har sin meget stramme prosedyre, og til slutt kan man vedta endringer her i salen med to tredjedels flertall. Men det er alltid slik at det er ønskelig å få et så stort flertall som mulig bak disse endringene. Jeg må gi flertallet og sakens ordfører honnør for det arbeidet som har foregått etter at innstillingen ble avgitt, og fram til i dag, hvor man har beveget seg en del, slik at muligheten for å få et betydelig flertall bak et slikt endringsvedtak her i salen nå er til stede på en helt annen måte enn hva som var situasjonen da vi gikk fra hverandre før sommeren.

Derfor vil jeg allerede nå meddele at dersom mindretallets forslag skulle falle – hvilket jeg ikke ser helt bort fra kan skje – vil Arbeiderpartiets gruppe bli anbefalt å stemme for de forslagene som saksordføreren nå gjorde rede for, altså forslag nr. 3, med ett unntak. Det skal jeg komme tilbake til.

I første ledd er vi sammen med flertallet, og det er ingen uenighet. Det er der det heter at «Ytringsfrihet bør finde Sted». Nå sier riktignok SV at «Ytringsfrihet skal finde Sted», men jeg har forstått det slik at i juridisk sammenheng er det ingen realitetsforskjell i dette.

I andre ledd er det heller ikke forskjeller av stor betydning lenger i og med det forslaget som nå foreligger. Det er enighet om at denne bestemmelsen ikke på noe punkt skal forsvake dagens rettstilstand når det gjelder ansattes rett til frie ytringer. Jeg viser her til saksordføreren innlegg, som klart understreker dette forholdet. Det er slik at vi er enige. Formuleringene her kunne vært bedre, og det er kanskje litt vanskelig å få sendt ut et signal. Det virker jo litt pussig, da. Hvorfor i all verden vedtar vi det? Men de som kjenner systemene, rutine og prosedyren for endring av Grunnloven, vil forstå at vi ikke hadde noe valg, men at det ble lagt fram et forslag for å rette opp dette. Det kan gjøres allerede høsten 2005, hvis Stortinget skulle ønske det.

Videre er det i vårt forslag tatt inn bestemmelser om «agtsom god Tro», som vi mener burde vært med i underlaget for den rettslige vurderingen. Men her har ikke flertallet sett noen mulighet for å komme oss i møte. Vi ser at det ikke ville endre rettstilstanden, så langt vi kan forstå, i særlig grad, for i Norge har vi et begrep eller en rettslig tilstand – eller hva det nå heter – hvor det at man har vært i god tro, liksom er en rettstilstand, slik at det, så

langt vi kan forstå det nå, vil gjelde enten det står i Grunnloven eller ikke.

Tredje ledds første setning, «Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand ere Enhver tilladte» – det er jo et fantastisk språk, det er strålende. Så «Statsstyrelsen» er en gjenstand. «Gjenstanden» justisministeren er til stede her i dag. Her er vi nå blitt enige. Den frimodige ytringen om statsstyrelsen er tatt inn igjen. Det tror jeg var noe av det viktigste som kunne ha skjedd i de endringer som flertallet har gjort. Det er strålende. Men vi mener for vår del at man kunne ha stanset der, med «Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden gjenstand ere Enhver tilladte». Vi mener at der kunne man ha satt punktum.

Nå har ikke flertallet gjort det, og man har da lagt inn at «Det kun kan sættes slige klarlig definerede Grændser for denne Ret, hvor særlig tungtveiende Hensyn gjøre det forsvarelig holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelser».

«Særlig tungtveiende grunner» er ikke utpreget presist, og vi har hatt den oppfatningen at man da må overlate til domstolene å sette disse grensene. Men nå har flertallet tatt inn bestemmelsen om at de ulike presiseringer igjen skal nedfelles i lov. Dermed har vi også fått bekrefte av saksordføreren nå at det er en felles forståelse at disse forholdene skal defineres i lov.

Parlamentarisk leder for Kristelig Folkeparti sa i et intervju på forsommeren hvor han ble spurt om hvor grensen for ytringsfriheten skal gå, at man skal være forsiktig med å sette grenser. Nå tror ikke jeg at man kan forstå denne uttalelsen fra Kristelig Folkeparti slik at man ikke ønsker å sette grenser, men at man vil overlate det til noen andre. Det mener vi er galt. Vi mener altså at det er lovgivende forsamling som må sette de grensene som skal settes for ytringsfrihetens rammer.

Jeg får ikke tid til å gå innom alle leddene her, men viser bare til der hvor vi er litt uenige, og hvor jeg ikke vil anbefale Arbeiderpartiets gruppe å stemme for forslaget. Det gjelder femte ledd i forslaget, som omhandler kommersielle ytringer. Her ser altså mindretallet ikke behov for å ta inn en slik bestemmelse i Grunnloven. Vi ser det heller ikke som naturlig å gi særlige føringer om innstramminger på denne typen ytringer i Grunnloven. Professor Francis Sejersted, som ledet Ytringsfrihetskommisjonen, har for sin del omtalt dette leddet som et «fremmedelement» i denne lovgivningen. Jeg tror også at dette har vært det punktet som flertallet har slitt mest med, for det er her de har skiftet standpunkt flest ganger fra i vår og fram til nå. Vi mener for vår del for det første at det ikke vil være hensiktsmessig eller nødvendig å ha dette inn, og vi ser også klare praktiske, kanskje også juridiske og formelle, problemer med å definere hva som er kommersielle ytringer, når vi i neste omgang skal ta bestemmelsen om dette inn i lovverket. Hva er en kommersiell ytring, og hva er det ikke? Jeg vil anbefale Arbeiderpartiets gruppe å stemme imot femte ledd i forslag nr. 3. Resten av forslaget vil vi slutte oss til når vårt eget forslag har falt.

Når Arbeiderpartiet i løpet av dagen kommer til å stemme subsidiært for seks av de sju leddene som ligger i

dette forslaget, innebærer ikke det at vi stiller oss bak de begrunnelser eller argumenter som Regjeringen eller regjeringspartiene fører for å komme fram til disse forslagene. Når vi senere skal gi oss i kast med alminnelig lov for å regulere en lang rekke bestemmelser som en konsekvens av det vi gjør her i dag, er det altså ikke slik at disse føringene vil ligge til grunn for vår vurdering av hvordan disse lovverkene skal utformes.

Jeg mener at mindretallets forslag, som i sin helhet støtter seg til Ytringsfrihetskommisjonens vurderinger og anbefalinger, ville vært riktig å vedta. Jeg tror det er der vi som samfunn egentlig befinner oss i dag i dette spørsmålet. Men når vi ikke får til det og flertallet ønsker å ha en del andre tilnærminger her, ser vi at de endringer som har skjedd i løpet av sommeren, de flyttinger som har skjedd fra flertallets side, og de flyttinger som nå skjer fra mindretallets side, gjør at vi kommer fram til et lovverk som jeg tror har brakt oss ganske kraftig nærmere og kanskje til samme nivå som det man kan kalle europeisk standard for menneskenes rett til frie ytringer. Det er ikke gunstig for et land og et samfunn som Norge å bli irettesatt av Europa fordi vi er for stramme i forhold til hvordan landets innbyggere kan forfølges for sine ytringer.

Jeg vil også fra denne talerstolen få uttrykke takknemlighet overfor det arbeidet som Ytringsfrihetskommisjonen har gjort, og som jeg mener bidrog til et betydelig løft i debatten om ytringsfrihetens betydning og vilkår i et moderne og komplisert samfunn. Én ting er at vi har kommet fram til konkrete lover og formuleringer her. Det har også hatt en betydning for debatten, ikke bare i dette hus, men for debatten vi har sett i media osv., hvor ytringsfriheten er satt på dagsordenen. Slike grep tror jeg det er veldig gunstig at man tar fra tid til annen.

Til slutt vil jeg få lov til å ta opp mindretallets forslag i denne saken.

Presidenten: Representanten Kjell Engebretsen har tatt opp det forslag han refererte til.

Det blir replikkordskifte.

Siri Hall Arnøy (SV) [11:12:06]: Jeg merket meg at representanten Engebretsen tok avstand fra Regjeringen og regjeringspartienes begrunnelser i innstillingen, men ikke SVs begrunnelser. Det er jo en hyggelig utstrakt hånd i disse dager.

Jeg har ett konkret spørsmål til Engebretsen, og det gjelder punktet som dreier seg om kommersielle ytringer. I sine merknader i innstillingen viser Arbeiderpartiet til grunnlovskommisjonens gjennomgang på dette punktet, og sier at det å ikke ha et slikt unntak som vi i utgangspunktet ønsker her, ikke sier noe om styrken i grunnlovsvernet, og at det også uten en egen grunnlovsbestemmelse om nødvendig eller ønskelig vil kunne foretas begrensninger i de kommersielle ytringene. Mitt spørsmål til Engebretsen er: Er det slik at dagens lovverk etter hans oppfatning er i tråd med den grunnloven Arbeiderpartiet ønsker, spesielt dagens lovverk i forhold til kjønnsdiskriminerende reklame, eller innebærer det Ar-

beiderpartiet går for her, at man ønsker å endre dette lovverket?

Kjell Engebretsen (A) [11:13:20]: Om det er ønskelig å endre det lovverket som regulerer kjønnsdiskriminerende reklame osv., kan ikke jeg svare på. Nå er jeg temmelig sikker på at det i hvert fall ikke bør forsvakes. Vår oppfatning er at det at bestemmelsene om de kommersielle ytringene ikke tas inn i Grunnloven på den måten flertallet foreslår, ikke spiller noen rolle for hvordan vi kan regulere dette i lovverket for øvrig. Det at vi mener det, er nå én ting, men sterkere er det at republikanten selv mener det, at flertallet mener det, og at Regjeringen mener det. Hvis jeg får lov til å sitere hva dere mener, står det i innstillingen:

«Etter flertallets oppfatning er det uansett hvilket alternativ til § 100 Stortinget måtte velge, klart at de kommersielle ytringer har et svakere vern og at det således uansett ikke bør kunne reises grunnlovsmessig tvil om de eksisterende forbud og inngrep. For eksempel er det klart at forbudet mot kjønnsdiskriminerende reklame skal kunne videreføres både med og uten et eksplisitt unntak for grunnlovsvernet for kommersielle ytringer.»

Det samme sier dere også om reklame rettet mot barn, og vi er helt enig i det.

Jon Lilletun (KrF) [11:14:45]: Fyrst vil eg seie at den prosessen som har gått føre seg for å få til ei så stor samling, er eigentleg Stortinget på sitt beste. Det fortener komiteen og fraksjonane der stor heider for, i samarbeid med departementet.

Å komme med rasistiske ytringar er stort sett lovleg i Noreg, og slik skal det halde fram med å vere. Berre dei grovaste ytringane skal straffast. Poenget med å straffe rasistiske ytringar er ikkje slik enkelte redaktørar i nokre aviser synest å tru, at eg som den gode lovmakar skal forby det eg ikkje likar. Nei, poenget er at rasistiske ytringar er skadelege og plagsame for dei som vert ramma av dei, særleg for barn og unge med minoritetsbakgrunn.

Representanten Engebretsen sa i Dagsavisen 21. juni:

«Det forbauser meg at Lilletun går så hardt ut mot oss. Det er ikke noe i det vi foreslår i lovbestemmelsen som er til hinder for at vi senere kan stramme inn i 135 a.»

Det høyrest veldig bra ut. Eg skal ikkje i det heile teke gå hardt ut dersom representanten Engebretsen i dag vil gå for og vere villig til å føreta ei innstramming og få svineriet vekk.

Kjell Engebretsen (A) [11:16:20]: Vi kommer tilbake til § 135a ved en senere anledning. Jeg tror nok at vi kan bli enige om hvordan den skal se ut.

Lilletun har her en avslutningsreplik som er frisk og god, «få svineriet vekk». Ja, hvis man får det vekk ved å forby det, tror jeg at vi langt på vei skal møtes. Da tror jeg ikke vi har noen problemer med å lage de lovverk som er nødvendige. Men vi tror at en tilnærming for å gjøre slike uttalelser mindre skadelige, er at man møter

dem i det åpne rom. Vi kommer tilbake til hvordan vi skal formulere lovene. Det som er vårt springende punkt, er at ytringsfriheten er fri. Så vil ethvert samfunn måtte sette visse grenser, og vi kommer tilbake i neste runde for å få diskusjoner om hvor disse grensene bør gå. Jeg tror ikke vi står så forferdelig langt fra hverandre, men metodisk tror jeg vi tenker litt forskjellig.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til replikk.

Carl I. Hagen (FrP) [11:17:48]: Det er for meg en litt merkelig politisk situasjon vi nå er oppe i. Jeg må fullt ut erkjenne at når det gjelder den helt prinsipielle innfallsmetoden, føler jeg at jeg står mer sammen med Kjell Engebretsen om det siste han nå uttrykte fra talerstolen, enn det som uttrykkes fra regjeringspartiens side. Når vi tenker på historien om Høyre og Venstre, er jo det litt merkelig.

Den nåværende § 100 har stått siden Grunnloven ble laget i 1814, og det er en stor dag når vi nå får endret den. Det er litt trist at det skjer så sent, men bedre sent enn aldri. For det er jo slik at § 100 i realiteten ikke er den gjeldende bestemmelse som vår Høyesterett og domstolene nå forholder seg til. Jeg regner med at det blir det etter at Stortinget i dag vedtar en ny § 100. Da vil den også kunne bli referert til i prosedyrer i rettsapparatet i Norge. For det er slik at i våre vurderinger må vi ta utgangspunkt i at man ved menneskerettsloven av 21. mai 1999 har inkorporert Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, EMK, i dette tilfellet også EMKs artikkel 10 om ytringsfrihet, som gjeldende norsk rett, med forrang foran annen lovgivning.

«EMKs betydning for rettsutviklingen i Norge vil etter dette være todelt: Artikkel 10 og Den Europeiske Menneskerettighetsdomstols (EMDs) praksis rundt denne bestemmelsen vil være forpliktende for norske myndigheters – innbefattet domstolenes – praktisering av bestemmelsene i Norge. På denne måte er EMK integrert i norsk rett. Den andre side ved dette er at EMK og EMD i Strasbourg vil overvåke Norges etterlevelse av ytringsfriheten. EMK artikkel 10 og ikke minst de mange prinsipper EMD har utviklet gjennom sin praksis, vil bli lagt til grunn i de klagesaker som bringes inn for domstolen. EMD vil – med visse begrensninger – undergi norske myndigheters håndhevelse en intensiv overprøvelse.

EMK artikkel 10 definerer ytringsfrihetens innhold: Ytringsfriheten omfatter «friheten til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlig myndighet og uten hensyn til grenser». Inngrep i ytringsfriheten artikkel 10 (2) kan likevel skje ut fra ulike samfunnshensyn som bestemmelsen regner opp, forutsatt at inngrepet «er foreskrevet ved lov og er nødvendig i et demokratisk samfunn». Det kritiske vilkår vil nettopp være hvilke inngrep som anses «nødvendige i et demokratisk samfunn». Det sentrale poeng er at fastsettelsen av ytringsfrihetens grenser vil være situasjonsbestemt og relativ, avhengig blant annet av hvilket samfunnsområde man befinner

seg på, hvilke parter som er involvert, situasjonen ytringer utspringer av, ytringens karakter og grovhet, graden av aktsomhet, om det foreligger en formidling eller en selvstendig fremsettelse av ytringen osv.»

Jeg har nå lest litt fra en meget god kronikk av advokat Pål W. Lorentzen, og jeg slutter meg fullt ut til de synspunkter han her har hevdet.

Jeg vil ta med et lite punkt til fra Pål W. Lorentzens kronikk. Han skriver:

«Mitt syn er at Regjeringens forslag med nød og neppe etablerer en grunnlovsbeskyttelse tilsvarende minstestandarden i EMK. Mens Ytringsfrihetskommisjonen innstilling i NOU 1999:27 bæres oppe av en beundringsverdig vilje til å søke å utvikle en grunnlovsbestemmelse som står på egne ben, forankret i norsk rettstenkning og rettstradisjon, synes Regjeringens hovedansvarliggende å være å beklippe Ytringsfrihetskommisjonens forslag på ethvert punkt hvor den kunne tenkes å etablere en rettsstilstand som vil kunne være bedre enn EMKs.»

Jeg vil få lov til å være enig med Kjell Engebretsen, og jeg sier også at flertallet, og derved regjeringspartiene, i løpet av sommeren har endret sitt syn på flere ting. Det er et endret forslag som i dag kommer til votering i stedet for flertallets innstilling. Jeg vil gi honnør for at man har lyttet til den debatt som har pågått i sommer, og at man har justert sitt forslag. Slik jeg nå vurderer det, vil det forslaget vi er invitert til å vedta, og som vi regner med blir vedtatt, medføre at vi er noe bedre enn Mennerettighetskonvensjonens § 10, og at vi nå ligger i forkant når det gjelder å stå på ytringsfriheten i Norge.

Når vi i Fremskrittspartiet skulle vurdere om vi skulle varsle å stemme subsidiært for flertallets endrede forslag, har vi lagt vekt på hva viktige aktører i det norske samfunnsliv har uttalt. Vi hadde i vår gruppe et eget seminar, hvor justisministeren forklarte regjeringspartienes holdning, og hvor lederen i Ytringsfrihetskommisjonen, professor Francis Sejersted, redegjorde for sitt syn. For oss ble det av meget stor betydning at takket være de endringer flertallet har gjort i sitt forslag, hadde også Ytringsfrihetskommisjonens leder, professor Sejersted, endret sitt råd, bl.a. til oss i opposisjonen. Han fant det nå slik at det var fornuftig om vi subsidiært gav vår tilslutning til det endrede forslaget, og han sa også at så langt han kjente systemet, var det mulig å stemme imot et av de leddene han ikke syntes noe særlig om, nemlig femte ledd. Vi la selvsagt også merke til at generalsekretær Nils Øy i Redaktørforeningen offentlig gav uttrykk for at man fra medias side håpet at opposisjonen, mindretallet, ville stemme subsidiært for det endrede forslaget. Det har vi i vår gruppe valgt å legge avgjørende vekt på, og vi vil derfor stemme subsidiært for det endrede forslaget, forslag nr. 3, men vi stemmer mot femte ledd.

Så vil jeg også nevne at det som har voldt oss en del problemer, har nå blitt ryddet av veien, både gjennom klare uttalelser fra justisministeren i vårt seminar, som jeg går ut fra han vil gjenta i sitt innlegg her i salen, slik at det kommer inn i referats form som forarbeider til

grunnlovsbestemmelsen, og ved at saksordfører har gjort det klart at det ikke kan påberopes i noen domstol at dette forslaget, dette vedtaket, blir noen negativ endring for ytringsfriheten for offentlig ansatte. Vi synes at det er på tide at vi i Norge også får – og jeg håper at Regjeringen og andre vil arbeide med det – en slags «whistle blower»-lovgivning som under visse omstendigheter beskytter særlig offentlig ansatte som varsler i det offentlige rom om negative og uakseptable forhold i de offentlige etater og på offentlige arbeidsplasser. Vi vil gjerne styrke de offentlig ansattes rett og plikt til å si fra. Offentlig ansatte har en spesiell plikt, for de er lønnet av skattebetalerne, og deres øverste arbeidsgiver er det norske folk som skattebetalere og velgere. Hvis ikke skattebetalere og velgere skal ha kunnskap om de reelle forhold, vil det ikke kunne foretas så gode, informerte valg som det vi ønsker. Så vi ønsker å styrke og begrense offentlige arbeidsgiveres rett til å ha taushetsplikt for de offentlig ansatte. En del interne forhold og personforhold aksepterer vi selvsagt begrensninger på, men man skal ikke være engstelig for å varsle om graverende forhold på offentlige arbeidsplasser.

Jeg nevnte at det vil bli spennende å se hvordan virkningen vil bli i domstolene etter denne grunnlovsbestemmelsen som vi fastsetter i dag. Jeg har hatt både glede og andre følelser ved å være til stede i en del saker hvor ytringsfriheten er det sentrale tema, og skal inn i nye slike saker som verserer for rettsapparatet, bl.a. sammen med en kollega i denne sal som har gått til søksmål mot meg. Det blir artig å se hvordan han stemmer i dag, for det vil i tilfelle svekke hans sak og styrke min hvis ytringsfriheten går frem positivt. Jeg håper i hvert fall at i et par av disse sakene vil det være mulig for advokater å forholde seg noe mer til Grunnloven § 100 og ikke bare snakke om EMK og EMD. I så måte ser jeg frem til voteringen her i dag, og til hvordan saker som verserer for retten, vil bli håndtert. Det ville jo være formålstjenlig om noen saker trekkes fra rettsapparatet etter at vi nå styrker ytringsfriheten.

Ågot Valle (SV) [11:27:44]: I likhet med tidligere talere vil jeg gi ros for det grundige forarbeidet som Ytringsfrihetskommisjonen har gjort, og som har lagt grunnlaget for en veldig verdifull debatt. Jeg håper ikke at denne debatten stilner ved at debatten i Stortinget om denne grunnlovsbehandlingen er over.

Det kan ikke være tvil om at grunnlovsbehandlingen i dag kommer til å styrke ytringsfriheten i Norge, slik også andre har vært inne på. Det forhåndsarbeidet som ligger til grunn for innstillingen i dag, reiser mange prinsipielle spørsmål som krever avveininger. Jeg vil derfor gi stor ros til regjeringsfraksjonen og saksordfører for det konstruktive samarbeidet vi har hatt, også i det avveiningsarbeidet mellom viktige hensyn og fundamentale menneskerettigheter som har vært nødvendig i dette arbeidet.

Jeg vil gi Høyre en ekstra ros for konstruktiv tilnærming, for det var ikke åpenbart at Høyre ville gjøre det. Derfor denne ekstra rosen.

Debatten i sommer viste at det var nødvendig med visse videre avklaringer for å få et grunnlovsmessig flertall og for å gjøre Grunnloven tydeligere, og vi er veldig glade for at det nå ser ut til å lykkes.

Ytringsfriheten er en viktig bærebjelke i et demokratisk og liberalt samfunn. Mye grums kan renses opp i, og mange kritiske forhold kan rettes på når debatten foregår mer i det offentlige rom. Derfor er vi så opptatt av at anstattes ytringsfrihet skal styrkes. Det er viktig at fellesskapet strekker seg langt for at ytringsfrihet skal kunne finne sted. Retten til å ytre seg blir ikke reell før meninger som mange tar sterk avstand fra, også får sin plass i samfunnsdebatten. Noe annet ville være misbruk av majoritetens makt og en rettsstat fremmed. Men ytringsfriheten, som jeg oppfatter det i denne debatten, kan altså ikke være absolutt.

Jeg vil nevne noen tilnærminger som vi i SV synes er viktig i dette arbeidet. For det første mener vi at Grunnloven må gi leseren den rette forståelsen i den grad det er mulig med Grunnlovens språkdrakt. Derfor er jeg glad for det forslaget til grunnlovsendring som kom i dag. Derfor har vi lagt inn i forslag nr. 2 at det skal stå: «Ytringsfrihet skal finde Sted.»

Vi mener videre at dersom det skal finnes grenser for ytringsfriheten, må det gå fram av teksten – ikke hvilke skranker, for det må gjøres i alminnelig lovarbeid. Det er det flertallet har lagt inn i andre og tredje ledd i forslag nr. 3.

Derneft har det vært viktig for oss å arbeide ut fra den forståelsen at det er ikke ytringsfriheten som er absolutt i et liberalt og demokratisk samfunn. Det er menneskerettighetene som er absolutte. Den liberale grunntanken vil for oss være at hvert enkelt individ har visse ukrenkelige menneskerettigheter. Det er rettigheter til frihet *til* noe, som f.eks. å ytre seg, og frihet *fra* noe, f.eks. diskriminering, vern mot grovt hatefulle og rasistiske ytringer eller seksuelle krenkelser. Jeg er glad for at likestillingsdirektøren gir støtte til flertallets syn på dette området i gårldagens Aftenposten. Hun begrunner støtten særlig ut fra vernet som kvinner trenger mot overgrep, enten det gjelder vold i nære relasjoner, pornografi eller kjønnsdiskriminerende reklame.

Grensene for den enkeltes frihet går der den enes frihet blir den andres ufrihet. Det bringer meg over til den tredje, viktige tilnærminga, nemlig maktperspektivet. Mennesker og krefter med makt og ressurser og som stort sett ikke opplever særlig diskriminering, har større mulighet og frimodighet til å ytre seg i det offentlige rom eller slå tilbake ytringer de ikke liker, enn det mennesker uten makt har.

Ytringsfrihetskommisjonen tar høyde for dette når de omtaler den økende mediekonsentrasjonen. Mindretallet i kommisjonen tar hensyn til det når de går imot politisk reklame i TV. SV går i likhet med mindretallet imot politisk reklame i TV og mener at den demokratiske debatten kan korrumpes når de mest ressurssterke kan kjøpe seg TV-tid. Vi går imot politisk reklame i TV, slik vi alltid har gjort, men vi skjønner at vi har tapt, og støtter derfor subsidiært Regjeringas tilnærming om at det trengs be-

grensninger i omfanget av og ressursbruk på TV-reklame.

Maktperspektivet ligger også til grunn når vi vil oppheve blasfemiparagrafen. Den er etter vår forståelse et vern for religiøse lederes maktutøvelse og ikke et vern for den enkeltes religiøse følelser og ytringer. Ut fra dette perspektivet vil en liberal tilnærming være at den enkeltes frihet og rettighet må tas vare på av samfunnet, med særlig oppmerksomhet på svake gruppers rettigheter. Derfor er vi opptatt av en grenseoppgang mellom en sterkere frihet til å ytre seg og et vern mot diskriminering – simpelthen fordi enkeltpersoner som f.eks. ut fra etnisk opprinnelse eller seksuell legning til stadighet blir utsatt for grov diskriminering eller hatefulle ytringer, til slutt blir marginalisert og indirekte fratras muligheten til å delta som medmennesker i samfunnet. Derfor er vi enig i at rasismeparagrafen må skjerpes.

Derfor blir infrastrukturkravet som nå grunnlovfestes, så viktig. Vi har f.eks. vært opptatt av at minoritetsbefolkningen skal få styrket sin rett til både kunstneriske og kulturelle ytringer. Ut fra bl.a. et ytringsperspektiv jobber vi for en kunst- og kulturpolitikk som ivaretar dette.

Ressurser og makt er systematisk skjevfordelt mellom kvinner og menn i Norge. Som et feministisk parti har det også vært viktig for oss å få fram dette i innstillinga. Det blir feil når kjønnsperspektivet og manglende likestilling ikke tas med når ytringsfriheten debatteres.

Det er med dette bakteppet jeg registrerer at Framskrittspartiet og Arbeiderpartiet vil liberalisere pornografilovgivning og gi grunnlovsværn for kommersielle ytringer, i hvert fall noe grunnlovsværn. Vern av porno eller av kommersielle krefter kan etter vårt syn vanskelig begrunnes ut fra demokratiet, sannhetssøking eller individets frie meningsdanning. Pornoindustrien legger grunnlaget for vår tids slaveri, nemlig handel med kvinner og barn, og den økende pornofisering av jenter og gutter i det offentlige rom gjør dagens forbud mot kjønnsdiskriminerende reklame veldig viktig. Jeg tar Ytringsfrihetskommisjonen på alvor når den sier at grunnlovsværn av kommersielle ytringer vil kunne true forbudet mot kjønnsdiskriminerende reklame eller dagens regler om reklame rettet mot barn.

Jeg er glad for at representanten Kjell Engebretsen har modifisert Arbeiderpartiets syn, at han viser til flertallets merknad og slutter seg til den. Men synet på pornolovgivning gjenstår det en opprydning i. Det er forunderlig, for Arbeiderpartiets talsmann sa følgende i debatten i juni 2000, da Seksuallovbruddutvalgets innstilling ble debattert:

«Arbeiderpartiet er fornøyd med at et flertall ikke ønsker en endring av pornografidefinisjonen. Slik hindrer vi at pornoindustrien stadig skyver grenser og får nye markeder, noe vi mener har en uheldig påvirkning både på samfunnet generelt og på den enkelte, f.eks. barn og unge. Problemet er snarere at det offentlige rom allerede er betydelig preget av en kommersiell utnyttning av seksualitet.»

Jeg er altså enig med Arbeiderpartiets talsmann den gang.

«Stadig oftere knebles lærere, sykepleiere, barnevernansatte og leger. Noen av dem så effektivt at de trues med oppsigelser dersom de snakker ut om kritikkverdige forhold.»

Dette skriver politisk redaktør i Aftenposten, Harald Stanghelle. Også Sivilombudsmannen har gang på gang vist at ansattes ytringsfrihet knebles. Det kan være mange grunner til det. Vi i SV ser at AS-ifisering, konkurranseutsetting, oppmerksomhet mot den enkelte institusjons bunnlinje og en strømlinjet mediestrategi truer den retten til kritikk og fri meningsutveksling som er basis for et levende demokrati.

Jeg er derfor veldig glad for at en enstemmig komite vil styrke ansattes ytringsfrihet. Det er bra, men vi vil mer. Vi sier: Se på Sverige! I reglene for Stockholm by heter det: Det er en selvsagt rett for våre medarbeidere å få kontakt med og uttale seg til mediene. Ytringsfriheten og friheten til å meddele seg tilhører grunnsteinene i det svenske demokratiet. Etterforskning av ansattes kontakt med mediene må derfor ikke forekomme.

Sverige har også regler som gir effektiv beskyttelse for ansatte som sier åpent fra om kritikkverdige eller straffbare forhold på sin egen arbeidsplass, det såkalte «meddelarskyddet». Vi vil arbeide for å få samme type regelverk her i Norge og kommer senere til å ta initiativ til det. Vi håper da at vi får støtte fra flertallet og ikke bare Fremskrittspartiet, som vi har fått støtte fra i merknadene til akkurat dette.

Jeg tar opp forslag nr. 2 i innstillinga.

S i g v a l d O p p e b ø e n H a n s e n hadde her teke over presidentplassen.

Presidenten: Representanten Ågot Valle har teke opp det forslaget ho refererte til.

Det blir replikkordskifte.

Bjarne Håkon Hanssen (A) [11:38:00]: Av media har jeg sett at representanten Valle hevder at vi i Arbeiderpartiet ønsker å svekke straffeloven § 135a. § 135a er i dag utformet på en slik måte at den ramser opp ulike grupper som skal vernes mot nedsettende eller forhånende uttalelser. Problemet med en slik oppramsing er selvsagt at det er en fare for at enkelte viktige grupper ikke blir med, f.eks. er funksjonshemmede ikke nevnt i § 135a. Som kjent er funksjonshemmede blant de gruppene som utsettes for mest ærekrenkende og diskriminerende uttalelser i samfunnet i dag. Derfor anbefaler Ytringsfrihetskommisjonen en generell formulering som regulerer ærekrenkelser rettet mot medfødte biologiske og sosiokulturelle karakteristika.

Mitt spørsmål til representanten Valle er: Hvorfor mener Valle at dette vil svekke straffeloven § 135a?

Ågot Valle (SV) [11:39:18]: Når det blir referert til biologi og medfødte egenskaper, fratar en vernet, f.eks. vernet i forhold til religiøse ytringer og vernet mot diskriminering på grunnlag av seksuell utøvelse. En gir ikke godt nok vern. Når representanten Bjarne Håkon Hans-

sen refererer til funksjonshemmede, er det nettopp en av grunnene til at vi nå har lagt fram et grunnlovsforslag til vern om minoriteter, hvor vi tar hensyn til at også funksjonshemmede skal vernes mot diskriminering. Jeg håper inderlig at Arbeiderpartiet og Bjarne Håkon Hanssen slutter seg til akkurat det synspunktet når det grunnlovsforslaget kommer opp i neste periode.

Presidenten: Fleire har ikkje bede om ordet til replikk.

Modulf Aukan (KrF) [11:40:47]: Det er historisk sus over den saka vi har til behandling i dag. Grunnlovsfedrane på Eidsvoll visste kva dei gjorde da dei avgjorde kva for borgarrettar som skulle omtalast i § 100, trykkefridom og retten til frimodige ytringar.

Ytringsfridom var allereie i 1814 sett på som heilt avgjerande for demokratiet og som noko ein måtte gje ei sentral plassering i Grunnlova. I 1787 uttrykte ein av dei amerikanske grunnlovsfedrane, Thomas Jefferson, som nok var til inspirasjon også for arbeidet med å laga ei norsk grunnlov, det slik: Dersom det var opp til meg å bestemma om vi skulle ha ei regjering, men ingen aviser, eller aviser, men inga regjering, da ville eg ikkje nøla med å velja det siste! Dette er sjølvsagt sett på spissen, men budskapet er klar: Demokrati utan ytringsfridom og fri debatt, det går ikkje.

Når vi vedtek ei grunnlov, må vi vakta oss for berre å sjå til den dagsaktuelle debatten. Vi gjer vedtak med tanke på at dei skal verta ståande i mange, mange år. Grunnlova skal gje ei ramme og skal ikkje detaljregulera.

På den eine sida er det viktig at Grunnlova vert laga stram nok, slik at stortingsfleirtalet ved seinare høve ikkje for lett kan svekkja rettane til den enkelte eller til ulike mindretalsgrupper. Derfor bør Grunnlova helst vera ganske presist formulert.

Men vi må heller ikkje gå i den andre grøfta. Lagar vi Grunnlova så stram at ho akkurat passar til den situasjonen vi har i dag, kan ho laga problem i framtida som vi ikkje har meint å laga. Vi må tenkja framover så godt vi maktar, og vi må ikkje ta inn i Grunnlova detaljavgjerder som ikkje strengt teke treng å vera der. Her er det altså tale om ein balansegang, ein balansegang eg meiner forslag nr. 3, som er lagt ut i salen, tek omsyn til på ein god måte.

Eg har i debatten merka meg og gledd meg over at alle her i salen er einige om det aller meste i det nye vedtaket, bl.a.

- eit svært sterkt vern for politiske ytringar
- retten for tilsette til å ytra seg
- offentlegheitsprinsippet
- at det er eit ansvar for staten å leggja forholda til rette for ein fri og open offentleg samtale
- retten til privatliv og ein privat sfære

Dette med retten til eit privatliv og ein privat sfære er vi i Kristeleg Folkeparti svært opptekne av. Det inneber at alle skal kunna seia akkurat kva dei ønskjer, heime i si eiga stue, utan frykt for overvaking eller inngrep frå det offentlege, og at alle har rett til eit privat rom der pressa skal respektera privatlivets fred. Her er det behov for

meir debatt og avklaring. Det er derfor svært positivt at det i dag vil verta vedteke at det skal lagast ei eiga utgreiing om privatlivets fred.

Fram til no har eg fokusert på tema vi stort sett er einige om. Men det er også ein del område der vi ikkje er einige, og der det er forskjell mellom forslaget frå kommisjonen og det Kristeleg Folkeparti går inn for. Det har naturleg nok med at det er ein del punkt der vi meiner det manglar noko i forslaget frå kommisjonen.

Vi opplever det slik at kommisjonen har gått litt vel langt i å opphøgja ytringsfriedom til ein meir sentral rett enn andre menneskerettar. Det må ei nærmare avveging til, for det er også ein menneskerett ikkje å verta hetsa og trakassert, heller ikkje gjennom verbale ytringar.

Kommisjonen ville fjerna «religion» som grunnlag for straffbar hets etter straffelova § 135a. Hets mot t.d. jødar på bakgrunn av religion ville altså verta lovleg same kor grove tilfella skulle vera. Det meiner vi ville vera eit feilgrep.

Kommisjonen gjekk inn for ein mest mogleg tilbakehalden og forsiktig bruk av § 135a, den såkalla rasismeparagrafen. Vi meiner paragrafen godt kan strammast litt opp. Det har vore saker dei siste åra som understrekar dette, og som eg vil komma tilbake til.

Kommisjonen reiste tvil om om forbodet mot kjønnsdiskriminerande reklame kunne vidareførast, med fare for at dette forbodet kunne ha vorte fjerna av Høgsterett. Vi vil i staden slå klart fast at forbodet mot kjønnsdiskriminerande reklame skal førast vidare.

Kommisjonen reiste tvil om forbodet mot TV-reklame retta mot barn burde vidareførast.

Kjernen for ytringsfriedom er, som eg var inne på i innleiinga, vernet om dei politiske ytringane, og det er dei politisk ukorrekte og upopulære ytringane som skal vernast. Fleirtalet sine meininger og ytringar klarar seg fint utan noko vern. Samtidig går det ei grense også her: Når ytringar får karakter av hets og trakassering, f.eks. når det gjeld rasisme, kan ikkje ytringsfriedom alltid vera eit forsvar.

Eit døme på grovt krenkjande utsegner var vi vitne til i den såkalla Kjus-saka. Kvit Valallianse ville at alle adopterte barn frå andre land skulle steriliserast. Fleirtalet i Høgsterett kom fram til at dette var over streken. Slik eg forstår det, la retten særleg vekt på at ytringa ramma ei gruppe barn. Ei rett avgjerd, etter mi vurdering. Sjølv om det «berre» var tale om ei ytring som ikkje oppmodar til handling, var ytringane så grove og krenkjande at dei i seg sjølve måtte vera ulovlege.

Ytringsfriedomskommisjonen sår tvil om dette var ei rett avgjerd, og det ser ut til at kommisjonen har vore delt på dette punktet.

Fleirtalet har ikkje funne kommisjonens løysing god nok her. Sanninga er at dei verste formene for verbal trakassering og verbal vald kan vera like ille som fysisk vald, spesielt for barn og unge med minoritetsbakgrunn.

Vi skal vera varsame med å setja ei eksakt grense, men dei grovaste og mest omsynslause av slike ytringar skal ikkje ha grunnlovsværn.

Eit stykke på veg er dette rettspraksis i dag. Med den paragrafen som ser ut til å verta vedteken i dag, vil det

også gå fram av sjølve Grunnlova at det går ei slik grense. Føresetnadene og den ordlyden Grunnlova får, vil dessutan leggja til rette for at det kan gjerast tre små, men viktige innstrammingar som regjeringspartia og SV har signalisert at ein ønskjer å gjera.

For det første vil vi at paragrafen også skal råka ytringar som er sette fram i ei gruppe av nokre få personar. Dersom t.d. to personar grovt trakasserer ein tredje, bør dette råkast av rasismeparagrafen, så lenge ytringane er sette fram på ein offentleg stad, som på gata.

For det andre vil vi at grovt aktlause utsegner kan straffast på same måte som forsettlege utsegner. Grovt aktlause utsegner kan vera minst like krenkjande som dei som vert råka av paragrafen i dag. Det kan vera vanskelig å avgjera om ei ytring er sett fram med forsett eller som eit utslag av grov tankeløyse, men så lenge verkna den og ytringa er den same, bør ytringa kunna straffast uansett.

For det tredje slår fleirtalet fast at bruken av rasismeparagrafen, § 135a i straffelova, ikkje har samsvart med det Stortinget har meint. Derfor bør terskelen for kva for utsegner som skal verta ramma av rasismeparagrafen, strammast noko inn.

I saka mot Terje Sjølie vart denne utsegna vurdert av Høgsterett:

«Hver dag raner, voldtar og dreper innvandrere nordmenn, hver dag blir vårt folk plyndret og ødelagt av jødene som suger vårt land tomt for rikdom og erstatte det med umoral og unorske tanker.»

Høgsterett meinte at dette er lovleg tale. Det meiner eg er gale, og Stortinget har no gjeve signal om at Høgsterett bør endra kurs. Neste steg no er at Regjeringa legg fram eit forslag til revisjon av rasismeparagrafen i tråd med desse punkta.

Eg fekk ikkje tid til alt, så eg får komma tilbake i eit treminuttsinnlegg.

Marit Arnstad (Sp) [11:51:20]: Det er en lang prosess angående ytringsfrihetens stilling som i alle fall i første omgang avrundes ved grunnlovsendringer som kommer til å bli vedtatt her i dag. Det er positivt at vi har kommet så langt at det faktisk blir behandlet en grunnlovsendring knyttet til ytringsfriheten. Allikevel er det min påstand at uansett, nærmest, hvilken grunnlovstekst en hadde valgt av dem som ligger på bordet her i dag, ville det fortsatt vært skrankene som velges i det ordinære lovverket, som egentlig ville ha avgjort ytringsfrihetens grenser.

Men ut fra det faktum at ytringsfriheten bestandig vil på en måte være til vurdering og behandling knyttet til det ordinære lovverket og hvilke beskrankninger en der setter, synes jeg allikevel det er veldig positivt at en har klart å komme fram til et kompromissforslag som får et såpass bredt flertall som det dagens grunnlovsforslag får. Så må vi ta mange av diskusjonene på veien videre i forhold til de enkelte områder der ytringsfriheten støter mot andre interesser.

Senterpartiet er ikke representert i kontroll- og konstitusjonskomiteen, men vi støtter flertallets vurderinger

når det gjelder å opprettholde dagens lovgivning angående blasfemi og pornografiske ytringer. Vi er åpne for en skjerpning av vernet mot rasistiske og hatefulle ytringer, og vi ønsker å styrke det grunnlovsmessige vernet mot å bli holdt ansvarlig for ærekrenkelser. Vi støtter også flertallets vurderinger når det gjelder grove voldsskildringer, forhåndskontroll av ytringer, begrensninger av hensynet til rikets sikkerhet og en styrking av ansattes ytringsfrihet. Derimot støtter vi ikke regjeringspartiernes syn når det gjelder å oppheve dagens lovforbud mot reklame for politiske budskap.

Senterpartiet ser det slik at ytringsfrihet er en av flere grunnleggende rettigheter som må balanseres i forhold til hverandre. Det kan faktisk være slik at noen av dem også står i motstrid til hverandre. Retten til beskyttelse mot hatefulle og rasistiske ytringer er etter min mening et eksempel på det. Innenfor ytringsfriheten må det også være lov å ivareta svake grupper. Et eksempel på det er behovet for muligheten for forhåndssensur i forhold til barn og unge og ønske om ikke å liberalisere pornologivningen.

Etter min mening har debatten i løpet av sommeren kanskje blitt unødvendig polarisert. Debatten viser at det som bidrar til uenighet, kanskje mer er forestillinger som skapes, enn de faktiske ulikhetene som ligger der, bl.a. den forestillingen at Ytringsfrihetskommisjonen sjøl ikke skulle sette skranker for ytringsfriheten, mens Regjeringen gjør det. Det er en forestilling som er feil. Sannheten er at begge sjølsagt vurderer det. Både Ytringsfrihetskommisjonen og Regjeringen gjør det ut fra de vurderingene som er nevnt, både hensynet til de svake og også ytringsfriheten som grunnleggende rettighet i forhold til andre rettigheter.

Ytringsfrihetens begrunnelse – sannhetssøken og demokrati, fri meningsdannelse – er avgjørende for ethvert samfunn. Men som i alle frie samfunn må frihetene balanseres mot hverandre. Hvis ikke blir frihet raskt den sterkeste rett.

Jeg har vanskelig for å se en del av det som blir tatt opp i debatten her i dag. Når Kjell Engebretsen på vegne av mindretallet sier at flertallet ikke har gått inn for at unntak fra ytringsfriheten skal nedfelles i lov, kan ikke jeg skjønne at han har dekning for å si det ut fra de merknadene som foreligger i innstillingen. Derimot er det sjølsagt en avveining hvor mye en bør ta inn av beskrankning i Grunnloven eller ikke, og den debatten forstår jeg også har vært framme i forbindelse med komiteens innstilling.

Jeg synes også at debatten viser at saksordføreren og flertallet er villig til å strekke seg, og at avstanden mellom lovforståelsen når det gjelder mindretallet og flertallet, ikke er så stor som det man kanskje får inntrykk av gjennom den offentlige debatt, og det synes jeg er bra. Det synes jeg er positivt, for det betyr at de endringene som nå gjøres i Grunnloven, faktisk både kan få bred tilslutning og gi en styrke til framtidig tolkning av bestemmelsene. Det betyr også at avstanden mellom mindretall og flertall åpenbart ikke er så stor som partene har ønsket å gi uttrykk for i den offentlige debatt.

Trine Skei Grande (V) [11:56:12]: Venstre er glad for at ytringsfriheten styrkes i Norges grunnlov gjennom dagens vedtak. Det går en linje fra da Lars Sponheim for rundt ti år siden tok opp ytringsfriheten på prinsipielt grunnlag i denne sal og de fleste andre lurte på hva som var problemet, til våren i år da Venstres statsråd Odd Einar Dørum la fram stortingsmeldingen om temaet, den andre i hans tid som justisminister. Langs denne linjen finner vi også en fornyet offentlighetslov, en ny lov om personvern, lov om offentliggjøring av partienes regnskaper, forslag om lobbyregister osv. – et prinsipielt og vedvarende engasjement for liberale prinsipper fra Venstres side. Den sosialdemokratiske Dagsavisen kunne da også skrive på lederplass i vår at dette var «Sosial-liberaleren Odd Einar Dørum på sitt beste».

Litt underlig er det da å være vitne til en offentlig debatt der Venstre ble beskyldt for å svikte sine liberale ideer.

Mye av disputten skyldes etter min mening at noen har valgt å ville ha en vid grunnlovsbestemmelse for så å foreta begrensninger gjennom annet lovverk. Regjeringen valgte på sin side å ha en grunnlovsbestemmelse som gav rom for noen begrensninger. Forskjellen på disse to ståstedene er overdrevet i debatten. Noen har valgt å lese lovforslaget uten å se på forarbeidene og legge vekt på den intensjonen Regjeringen har lagt til grunn.

Ikke desto mindre har debatten vært viktig, og den har også ført til noen endringer i en retning som ikke Venstre har vært imot og heller ikke Justisdepartementets politiske ledelse, slik det vil framgå av statsrådets innlegg i dag.

Tross det som har vært sagt av enkelte i debatten, ville så vel Regjeringens opprinnelige forslag som dagens vedtak gi ytringsfriheten et styrket vern.

Tradisjonelt har staten vært sett på som den største trusselen mot ytringsfriheten, og den ennå gjeldende grunnlovsbestemmelsen verner bare mot at staten, det offentlige, innskrenker ytringsfriheten. Men også private kan legge bånd på denne friheten, f.eks. arbeidsgivere som begrenser ansattes ytringsfrihet ut fra ønske om lojalitet. En ny bestemmelse gir vern mot slike inngrep, og Venstre følger dette opp i alle sammenhenger. Ikke minst er det viktig å se kritisk på en del kommuners lojalitetserklæringer i lys av de ansattes ytringsfrihet.

Venstre er glad for at også offentlighetsprinsippet nå grunnlovfestes, og at vi dermed har fått gjennomslag for realitetene også i dette forslaget.

Infrastrukturkravet i ytringsfrihetssammenheng innebærer en utvidelse fra hva som skal være tillatt, til å tydeliggjøre statens plikt til å legge til rette for ytringsfrihet i praksis. Markedet er ikke tilstrekkelig for å sikre mangfold og rettferdighet, og det må hjelpes med aktive politiske tiltak. Derfor har vi pressestøtte, derfor har vi konsesjonsordninger, moms fritak og andre ordninger som anerkjenner en vesensforskjell på det trykte ord og en hvilken som helst annen vare.

Alle partier – også kommisjonen – erkjenner at ytringsfriheten har en grense, der den krenker andre på en utilbørlig måte. Dette er et klassisk liberalt dilemma

mellom f.eks. ytringsfriheten og personvernet – to sentrale liberale verdier. Dette dilemmaet løses ikke ved å gå til den ene eller andre ytterlighet, men ved å finne det optimale balansepunktet.

Rasismeparagrafen i straffeloven illustrerer dette, og Venstre kan som liberalt parti trygt gå inn for en slik avveining og et styrket vern mot rasistiske ytringer. Toleransen skal være vid, men ikke grenseløs.

Venstre er glad for den debatten og prosessen som har pågått, og som har ført fram til at Regjeringens forslag nå får grunnlovsmessig flertall. Det er grunn til å takke alle som positivt har bidratt til det, Ytringsfrihetskommisjonen, deltakerne i den offentlige debatten og representantene i komiteen. Jeg tillater meg også å uttrykke en viss stolthet på Venstres vegne, og vi kan love fortsatt årvåkenhet og engasjement fra vår side med hensyn til øvrig lovverk og ikke minst til hvordan de liberale verdiene i praksis ivaretas i vårt samfunn.

Statsråd Odd Einar Dørum [12:00:57]: La meg først få uttrykke honnør til Ytringsfrihetskommisjonens leder, professor Francis Sejersted, og den kommisjon han ledet, fordi deres banebrytende utredning har vært avgjørende for å få vedtatt en ny grunnlovsbestemmelse som avløsning for en bestemmelse som jeg tror alle er enige om var antikvert.

I kontroll- og konstitusjonskomiteens innstilling fra juni samlet det seg et flertall, men ikke et grunnlovsmessig flertall, for noe som lå nær opp til Regjeringens opprinnelige tilråding om endring av Grunnloven § 100. Samtidig viste innstillingen at en samlet komite ønsket å styrke grunnlovsvernet for ytringsfriheten, selv om det var uenighet på enkeltpunkter. I en slik situasjon var det etter min mening klokt at det gikk en tid før saken ble behandlet i Stortinget.

I mellomtiden har debatten i det offentlige rom vært omfattende, den har vært engasjert, og den har reflektert ulike oppfatninger i synet på ytringsfriheten. Ved hjelp av den offentlige debatten har det blitt skapt en dynamikk i saken. Saken har modnet på flere måter, og jeg håper nå, og konstaterer også, at det er et klart flertall i Stortinget som nå kan samle seg om en ny grunnlovsbestemmelse om styrking av ytringsfriheten.

Den offentlige debatten har avdekket at en god del av uenigheten mellom flertall og mindretall i komiteen henger mer sammen med lovtekniske spørsmål om *utformingen* av en ny grunnlovsbestemmelse enn med hvilket *innhold* den skal ha. Regjeringen la i sitt opplegg større vekt enn Ytringsfrihetskommisjonen på at de løsningene som ble valgt, om mulig gjenspeiles også i selve grunnlovsteksten. Dette er gjort ved å oppstille vilkår for at det kan gjøres unntak i selve grunnlovsteksten. Ytringsfrihetskommisjonens forslag innebærer en mer absolutt grunnlovstekst, noe som i større grad har gjort det nødvendig med innskrenkende tolking i forarbeidene til bestemmelsen – til dels de samme innskrenkningene som Regjeringen har gitt signal om i selve grunnlovsteksten.

Innvendingene mot Regjeringens lovteknikk har særlig omhandlet tre punkter:

- at Regjeringen ikke tok med et eget ledd om de «Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen»
- at grunnlovsteksten om de politiske ytringene og unntak fra disse dermed ikke ble formulert stramt nok
- at bestemmelsen om forhåndskontroll tilsynelatende åpnet for vidtgående unntak

Disse lovtekniske innvendingene er ryddet av veien med saksordførerens redegjørelse i dag. Det forslag som han har anbefalt, kan lovteknisk sies å innebære en melomløsning.

Når det gjelder realiteten i saken, har regjeringspartiene justert sitt syn på grunnlovsvernet på enkelte punkter, først og fremst når det gjelder adgangen til å beholde eller gjeninnføre filmsensur for voksne. La meg i den sammenheng få lov til å uttrykke anerkjennelse til de politiske partier som på den måten også har endret sitt syn, for å bidra til at man kunne finne en løsning her.

Vedtakelse av en ny grunnlovsbestemmelse vil føre til avklaringer og forbedringer av grunnlovsvernet på viktige områder som offentlighetsprinsippet, ansattes ytringsfrihet og ærekrenkelser. Jeg vil i den forbindelse vise til at komiteflertallet to steder i sin innstilling klart har sluttet seg til departementets vurderinger og merknader i meldingen der annet ikke framgår. Dette vil bidra til å gi grunnlovsbestemmelsens forarbeider den ønskede gjennomslagskraft der et tilstrekkelig flertall står bak disse forarbeidene. Det er viktig fordi det i praksis har vist seg umulig å løse en del vanskelige grensespørsmål gjennom selve grunnlovsteksten.

Det foreliggende forslaget markerer nå like tydelig som den gjeldende grunnlovsbestemmelsen at de politiske ytringene – eller de frimodige ytringene om statsstyrelsen – skal nyte et særskilt vern mot inngrep både fra det offentlige og fra det private. Et slikt særskilt vern har hele tiden vært Regjeringens intensjon, selv om den lovtekniske utformingen av det forslag som Regjeringen anbefalte i St.meld. nr. 26 for 2003-2004, avvek fra kommisjonens forslag. Samtidig gir selve grunnlovsteksten etter det forslag saksordføreren har anbefalt, stadig et signal om at det må foretas vanskelige avveininger i noen tilfeller, og at den selv ikke løser alle spørsmål om grensene for den politiske ytringsfrihet. De rasediskriminerende ytringene er ett eksempel på dette. Både ytringsfriheten og rett til vern mot rasediskriminerende ytringer er beskyttet av menneskerettskonvensjonene. Det kan da ikke gjelde noe absolutt vern for begge rettigheter. Meningen er at grunnlovsbestemmelsen ikke skal være til hinder for å gripe inn mot rasistiske ytringer, så langt en slik plikt følger av konvensjoner som Norge i dag er bundet av.

Regjeringens stortingsmelding er også et uttrykk for at det rettslige vernet for ytringsfriheten i praksis ikke bare følger av grunnlovsbestemmelsen. I stortingsmeldingen drøftes vern for ytringsfriheten på flere nivåer. Et sterkere vern for ytringsfriheten kan følge av den ordinære lovgivningen, og i noen tilfeller direkte av internasjonale konvensjoner – som også kan være gjort til norsk lov. Regjeringens arbeid med å oppheve dagens forbud mot reklame for livssyn og politiske budskap i fjernsyn

(Statsråd Dørum)

er et eksempel på at et generelt vern på dette feltet blir etablert gjennom lovgivningen. Også arbeidet med en ny offentlighetslov innebærer en intensjon om å gi større rett til innsyn i forvaltningens dokumenter enn det grunnlovsbestemmelsen krever.

Det er likevel av prinsipiell betydning at offentlighetsprinsippet – både dokumentoffentlighet og møteoffentlighet – nå grunnlovfestes. Grunnlovfesting vil dessuten være mer enn en symbolsk markering. Grunnlovsbestemmelsen setter grenser for å gjøre inngrep i det sentrale innholdet i dagens offentlighetslovgivning.

Så vil jeg si noe spesielt om ansattes ytringsfrihet. Det har i debatten den senere tid vært uttrykt bekymring for at en ny grunnlovsbestemmelse kan svekke vernet for ansattes ytringsfrihet. Til det vil jeg si følgende: Stortinget legger i dag opp til et meget sterkt vern for ansattes ytringsfrihet. Jeg forstår Ytringsfrihetskommisjonen slik at den trekker opp retningslinjer og gir signaler som vil få betydning for både å klargjøre og styrke ansattes ytringsfrihet – også slik at dette legger bånd på fremtidige stortingsflertall. Regjeringen har bygd videre på kommisjonens arbeid og forsøkt å bidra til ytterligere klargjøring. Jeg oppfatter det også slik at komiteen har gitt full tilslutning til at ytringsfriheten skal være så sterk på dette området som både kommisjonen og Regjeringen har lagt opp til. Dette endres ikke ved at Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti i komiteinnstillingen ønsker ytterligere vern utover det komiteen er enig om.

Jeg har selvfølgelig også på dette punkt merket meg det forslag som vil bli framsatt for å korrigere et berørt ledd i grunnlovsbestemmelsen, og jeg mener at en på den måten ytterligere understreker det som både framgår av mitt innlegg her og tidligere er klart presentert fra saksordførers side.

Ut fra hensynet til å beskytte ansattes ytringsfrihet har det særlig vært stilt spørsmål ved grunnlovstekstens formulering i annet ledd om at ingen kan holdes rettslig ansvarlig «på annet grunnlag end Kontrakt eller annet privat Retsgrunnlag». Først vil jeg understreke at for de politiske ytringer gjelder det særskilte vernet etter tredje ledd. Når det gjelder andre ytringer enn de politiske, er det annet ledd som blir avgjørende for hva som følger av Grunnloven. Her skal formuleringen forstås på samme måten som Ytringsfrihetskommisjonens forslag på dette punktet, nemlig slik at annet ledd gir beskyttelse mot inngrep eller «ansvar som henter sin hjemmel i det som kan omtales som «statens høyhetsrett»». Dette er presisert av regjeringen Stoltenberg allerede i den første stortingsmeldingen om endring av Grunnloven § 100. Jeg understreker videre at annet ledd ikke er noen hjemmel for å gripe inn i ansattes ytringsfrihet. Slik hjemmel må følge f.eks. av en konkret arbeidsavtale, eller hjemmelen kan følge av gjeldende regler om arbeidsgivers styringsrett. Begge deler vil være inngjerdet av lovgivning og praksis som for fremtiden vil bli påvirket av det styrkede vern som Stortinget i dag legger opp til. Men som sagt: Jeg fant det nødvendig å gå inn med så grundige kommentarer fordi dette har vært et debatttema, men jeg føler at

saksordførers innlegg og også saksordførers informasjon i stortingssalen om den bebudede endring av Grunnloven på et avgjørende punkt gjør dette så klart at det ikke skal være noen misforståelse. Jeg føler også at representanten Hagens spørsmål til saksordføreren var et rimelig spørsmål, et viktig spørsmål, og at han fikk et klargjørende svar.

La meg få si noe avslutningsvis: Det å diskutere ytringsfrihet er i grunnen en litt uvant øvelse fordi det handler om å diskutere ideologi og prinsipielle verdier. At det er mulig å føre en slik debatt, er i seg selv et gode. Det er i seg selv viktig. Det må vel være et av ytringsfrihetens viktigste fortrinn at det kan foregå en debatt i det offentlige rom som avveier det folk oppfatter, og hva man vil legge i det, som kjernen i det. Så det tjener vel, etter min mening, absolutt ytringsfrihetens grunnidé og alle som føler seg forpliktet av den – og det gjelder jo et overveldende flertall i denne sal, for å si det forsiktig – at man faktisk lar dynamikken i en offentlig debatt være så klar at den også lyttes til, at den også påvirker det man gjør. Det gjelder ikke bare dem som sitter i en stortingskomite, de ulike partier, det gjelder selvfølgelig også en statsråd. Det skulle da bare mangle! Selv om man har hatt til hensikt å insistere på at det er klart, må man også lytte til om det oppfattes eller ikke. Og når man så vil gjøre det klinkende klart at hensikten også skal oppfattes i samsvar med intensjonen og bidra til det, oppfatter jeg det som en klar honnør til dynamikk i debatten om ytringsfriheten.

Hvis vi kan få en slik dynamikk på viktige samfunnsområder i Norge i årene som kommer, områder som faktisk er svært prinsipielle, har jeg liten bekymring for populistiske vinder, enten de kommer fra venstre eller høyre side i politikken. Da skaper vi et solid fundament, som er så skikkelig og så grundig at vi tåler å leve i de spenninger og de refleksjoner som følger av grunntanken bak ytringsfrihet, og som for mitt vedkommende kort kan uttrykkes på følgende måte: I den offentlige debatt vil det kunne vises – og renses – hva som er høyverdig, hva som er falskt, hva som er rett, og hva som er galt. Det er på den måten vi bygger og grunnfester, ikke bare demokratiet vårt, men også de grunnleggende menneskerettighetene, som flere representanter har vist til i sine innlegg her i dag.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Kjell Engebretsen (A) [12:11:06]: Etter dagen i dag blir det å sette i gang med en del lovarbeider en konsekvens av det arbeidet som har ført fram til de beslutningene som fattes her i dag. Noe av det som vil komme inn her, er den private sfære. Regjeringen har en tanke, en idé, om at eksempelvis rasistiske ytringer som blir framsatt i det offentlige rom, som vi etter hvert er blitt vant til å kalle det – på en gate, på et torg, men mellom et fåtall mennesker – vil være noe som rammes av aktuelt lovverk.

Det jeg må spørre statsråden om, er: Endrer man gjennom dette grensen for den private sfære? Foregår det nå en forskyvning her?

Det andre spørsmålet er: Er det en fare for at en slik lovbestemmelse blir en sovende bestemmelse, uten effekt og betydning, fordi den vil bli for vanskelig å praktisere?

Statsråd Odd Einar Dørum [12:12:24]: Alle lovbestemmelser om rasistiske ytringer vil bli krevende å praktisere, fordi det nettopp i utgangspunktet er brytningen mellom to menneskerettighetsprinsipper, nemlig ytringsfriheten og det ikke å bli utsatt for rasistiske ytringer.

Når det så gjelder spørsmålet om vi har tenkt å viske ut skillet mellom det offentlige rom og den private sfæren, er svaret nei. Det har meg bekjent også vært konkret lovgivning i Stortinget som f.eks. går på boliger. Jeg er en person som er utrolig prinsipiell i slike spørsmål, og jeg har tenkt å fortsette å være det så lenge jeg har noe med dette feltet å gjøre. Derimot, når det gjelder det offentlige rom, er det, slik som regjeringspartiene har lagt opp til, og som har fått tilslutning i komiteen, klart at man ikke lar det offentlige rom være bestemt av hvorvidt det ligger her eller der, eller om det er svært få til stede. Man lar det offentlige rom være det. Man kan jo godt si at prinsippene med hensyn til hva som er det offentlige rom, f.eks. ble reist i den såkalte Beheim Karlsen-saken. Men det endrer jo ikke på det som var spørsmålet fra representanten Engebretsen. Skyldkravet endres slik at grov uaktsomhet er der, men det er fortsatt en krevende avveining både for lovgiver og domstol.

Ågot Valle (SV) [12:13:41]: Innskrenkning i ytringsfriheten kan begrunnes ut fra hensynet til rikets sikkerhet. «Rikets sikkerhet» kan være et tøyelig begrep. Tidligere erfaringer har vist at hvis man tøyer begrepet for langt, kan overvåking av politiske meninger være konsekvensen.

SV vil være vaktbikkje på dette området. Derfor var det viktig for oss å få inn følgende merknad i innstillinga:

«Privatsfæren bør derfor ... være relativt beskyttet mot innsyn fra offentligheten og mot inngrep fra det offentlige, som overvåking, uforholdsmessige inngripende etterforskningsmetoder... »

Derfor var det viktig for oss å få inn en bestemmelse om vern mot brevsensur. Jeg er blitt kontaktet av personer som var redde for at grunnlovsteksten vil gi svekket grunnlovsværn mot overvåking. Jeg vil gjerne ha statsrådets synspunkt på det. Og spesielt: Er det ikke sånn at hjemmelen for overvåking må gis i formell lovgiving? Er det med andre ord der vi må ta fighten for å beskytte mot uønsket overvåking. Er statsråden enig i det?

Statsråd Odd Einar Dørum [12:14:57]: La meg først svare prinsipielt, og så praktisk realpolitisk.

Det er ingen tvil om at fenomenet brevsensur utenfor anstalter skal følge den samme ordning som annen sensur. Her legger Grunnlovens ordlyd opp til et absolutt forbud, men det kan være visse snevert utformede unntak som er nødvendig for å bekjempe kriminalitet. Komiteflertallet gjør det også klart at tradisjonelle brev, og i til-

legg e-post, er omfattet av sensur. Men skal vi gå inn på det, er ransaking og beslag av privat post regulert gjennom straffeprosessloven. Det er også slik at skal man f.eks. gå inn på ransakinger/beslag av privat post, vil det være adgang til å avbryte overføring av samtale med hjemmel i straffeprosessloven. Ren avlytting er ikke sensur, men det følger igjen av bestemmelser i norsk lovgivning. Det vil også hele tiden være en avveining opp mot Den europeiske menneskerettskonvensjonen.

Det generelle og prinsipielle svaret er at for alle ordninger etter straffeprosessloven som er nevnt, forutsetter det hjemlet i lov gitt av Stortinget og med rett til domstolsprøving av inngrepenes lovlighet og forholdsmessighet. I tillegg har Stortinget sitt EOS-utvalg, som Stortinget nettopp har opprettet for å være sikker på at de hemmelige tjenester følger de spilleregler som følger av det jeg nå generelt har sagt.

Jeg takker presidenten for at jeg fikk fyllestgjørende tid til å svare på et så prinsipielt spørsmål.

Presidenten: Fleire har ikkje bedt om ordet til replikk.

Knut Storberget (A) [12:16:42]: Flere av oss mener at den frimodige ytring i Norge bør få bedre kår, ikke bare rettslig, slik som vi i stor grad drøfter i dag, men også faktisk. Det er likevel oppløftende at Stortinget ser ut til å samle seg, i det minste gjennom subsidiær stemmegivning, om en grunnlovparagraf som er nærmere menneskerettighetsdomstolens praksis enn den gamle bestemmelsen vi har i Grunnloven. Og la meg få tilføye, det er jo ikke slik at den debatten som har vært ute i offentligheten, for så vidt bare har oppkonstruert en avstand, og at avstanden, som noen talere før meg har vært inne på, tilsynelatende er liten. Debatten ute i det offentlige rom har jo vært basert på forslag og innstillinger som etter min oppfatning er ganske annerledes enn det som foreligger på bordet for Stortinget i dag. I så måte er jeg hjertens enig i justisministerens beskrivelse av nytteeffekten av å ha en fri debatt med god ytringsfrihet og med mange gode ytringer, som faktisk bidrar til at politikere og politiske partier evner å kunne møtes for å skape nødvendig flertall på et så viktig og prinsipielt område.

Én ting er det rettslige, én ting er hva som står i Grunnloven, noe annet er for så vidt ytringsfrihetens innhold. Jobben er med andre ord ikke gjort med det vi i dag gjør i Stortinget. Det må legges til rette for faktisk ytringsfrihet. Vi trenger mer enn noen gang en debatt om betydningen av å bli hørt, betydningen av å kunne delta, og hvordan styrke deltakelsen i demokratiet. Valgdeltakelsen de senere årene tyder på at vi er avhengige av mer enn en revisjon av grunnlovsbestemmelser. Organisasjoner i Norge må tenke i nye organisasjonsmønstre for å engasjere flere, aviser og media må fornye seg og forandre seg for å kunne evne å sette en dagsorden som er mer representativ, og de politiske partier kommer ikke unna å måtte engasjere velgere og medlemmer på en helt annen måte enn i dag. Vi må berede grunnen for faktisk ytringsfrihet, ikke bare den rettslige – en ytringsfrihet ikke bare for de få, men for de mange. Det er etter min mening trist

at debatten om ytringsfrihet så langt i stor grad har dreid seg om finjus og om begrensningenes grenser.

For Arbeiderpartiet har hensynet denne gang gått på å sikre den fundamentale retten alle mennesker i Norge skal ha til å ytre seg. Unntakene må være klare og helst satt av lovgiverne. Det betyr ikke at det ikke skal være grenser for ytringer og også regler som henviser enkelte ytringer ikke bare til motargumenter i det offentlige rom, men også til reaksjon i domstolene.

Det er også Arbeiderpartiets oppfatning at den bestemmelse som i dag ser ut til å samle et tilstrekkelig flertall, åpner for begrensede regler både med henblikk på f.eks. alkohol- og tobakksreklameforbud, kjønnsdiskriminerende reklame og reklame rettet mot barn gjennom kringkasting, nettopp basert på at disse ytringene ikke har det samme vernet, satt opp mot hensynet til sannhetssøken, demokrati eller den frie meningsdannelsen. Til tross for at grunnlovsbestemmelsen ikke kommer til å ha en særskilt regel for kommersielle ytringer, kan det ikke herske noen tvil om mulighetene for begrensninger på dette området, og at man da ikke lenger befinner seg i bestemmelsens kjerneområde.

En fanebestemmelse om ytringsfrihet må sikre menneskenes rett til ytring i ei moderne tid. Den må dessuten an vise en vei for hvordan begrensninger skal gjøres, og på hvilken arena vi ønsker at grensene skal markeres. For Arbeiderpartiet har det vært viktig å markere at grensen, så langt det er mulig, skal settes ved lov. Politikerne, folkets representanter, skal sette de grenser som er nødvendig for retten til ytring. Demokratiet skal sjøl definere grensene for sin viktigste pilar. Det er dessuten slik at domstolskontrollen med ytringer ikke har særlig gode erfaringer.

Ved å henvise ærekrenkelser, påståtte rasistiske ut-sagn eller for den saks skyld pornografiske uttrykk til domstolene velger vi en arena som i de fleste tilfeller paradoksal nok har gitt dem som rammes av ytringene, liten hjelp, og som i stor grad ikke er særlig hensiktsmessig. Det har også i mange tilfeller virket avsporende. Rettssaker om ytringer skaper for det første problemer av bevismessig art, som flere talere før meg har vært inne på: Hvem sa hva, hvorfor og hvor sa de det? Påstand står ofte mot påstand. Mange saker ender i frifinnelser på faktisk bevismessig grunnlag og får således motsatt signaleffekt. Man opplever ofte den påståtte ytring som akseptabel, uavhengig av hvilket frifinnelsesgrunnlag som slår igjennom.

For det andre er domstolsbehandling ofte en kostbar og ressurskrevende affære. De ressursvake får ikke den beskyttelse mange kunne ha ønsket at de skulle ha. Påtalemyndigheten kan heller ikke sies å ha vært noen særlig drivkraft i saker for bl.a. å bremse ulovlig pornografi eller ulovlige rasistiske ytringer.

For det tredje, og ikke minst: Resultatet av en domstolsbehandling tilslører ofte, virker ofte avsporende og fritar den alminnelige debatt for det ansvar alle ville kunne ha for å rydde opp. Det hele blir ofte en mislykket jakt på en syndebukk, i stedet for et større generaloppgjør, f.eks. om holdninger som brer seg hos et større lag av be-

folkningen. I stedet for en effektiv offentlig debatt får vi en tilsløret, smalsporet og kostbar prosess hvor få deltar. I dette lys er det å håpe at også regelsettet om ærekrenkelser kan få sin opprydding. Det er grunn til å stille spørsmål ved om erstatning, straff og ikke minst mortifikasjon av ærekrenkelser er særlig effektivt.

Det er med andre ord gode grunner for å signalisere gjennom denne behandlingen i Stortinget at vi ønsker oss en større grad av allmenn deltakelse i ordskifter som skal slå tilbake uakseptable ytringer. Slik kan ytringsfrihet bli det beste våpen til å slå tilbake frihetens uønskede utslag.

André Dahl (H) [12:23:04]: I likhet med statsråden er jeg enig i at vedtaket vi kommer til å fatte i dag, er en seier for ytringsfriheten, ikke nødvendigvis bare på grunn av vedtakets innhold, men måten det har kommet til på, ved at argumenter har møtt argumenter, og at vi har lyttet til hverandre.

Men ytringsfrihet krever ganske mye. Vi kan jo ikke forby alt vi ikke liker. Denne debatten har vist at et selvfølgelig utgangspunkt for alle i denne salen er at diskriminerende holdninger så langt det er mulig, motarbeides ved at de får anledning til å komme til overflaten og ut i offentligheten, og det er jo selve forutsetningen for at de i det hele tatt skal kunne imøtegås.

Som forholdsvis ung Høyre-representant – og enda litt tidligere, Unge Høyre-representant – har jeg lenge på prinsipielt grunnlag vært oppgitt over den såkalte rasismeparagrafen. I tillegg synes jeg det har vært problematisk at den stort sett kun har tjent som en symbolparagraf uten noen som helst særlig rettslig status. Her er jeg for øvrig enig i beskrivelsen fra representanten Storberget. Av disse grunner har jeg, i likhet med mange andre i Høyre, i lang tid vært av den prinsipielle oppfatning at den likeså godt kan og bør fjernes. Men etter grundig refleksjon har jeg, i likhet med Regjeringen og saksordføreren, kommet frem til at det finnes en annen løsning: nemlig i noe større grad å gjøre den funksjonell. Og når jeg sier i noen grad, gjør jeg det på bakgrunn av at vi fortsatt vil legge til grunn et grunnlovsvern for rasistiske ytringer, for det er det det er snakk om: i hvilken grad man verner dem som hetser. Og det vernet vil fortsatt være sterkere enn eksempelvis vernet som følger av ytringsfrihetsbestemmelsen i Den europeiske menneskerettighetskommisjon, artikkel 10. Dette vil fortsatt være det området hvor vernet etter Grunnloven § 100 er sterkest sammenliknet med vernet etter EMK. Vi vil med andre ord ligge ganske så langt over det minimumsvernet som følger av artikkel 10 på dette punktet. Spørsmålet som flere har reist, er da hvor langt man skal gå i forhold til å beskytte dem som hetser, eller dem som legger til rette for anonym hets, f.eks. gjennom opptrykk av anonyme tekstmeldinger i en større regionavis som undertiden oppfordrer til voldshandlinger mot bestemte grupper. Et argument som ofte blir brukt, er at vi må tåle rasistiske ytringer. Ved siden av å understreke at rasistiske ytringer faktisk fortsatt sikres et relativt sterkt grunnlovsvern, synes jeg imidlertid det er grunn til å stille spørsmålet tilbake om hvem disse vi som må tåle såpass, er.

På samme måte som det av historisk erfaring viser seg å være lett å reise alle liberale prinsippers fane høyt og klart når man er mett i magen, f.eks., og har en økonomi eller et overskudd som tillater det, er det også veldig enkelt å innta et helt klart prinsipielt standpunkt i alle saker når man f.eks. selv ikke er en av disse *vi* som skal tåle såpass. Disse *vi* som skal tåle såpass, er nemlig 12- eller 14-åringer, som i sin mest sårbare fase av livet er ekstremt utsatte og vare på grunn av eventuelle avvik fra majoriteten grunnet eksempelvis hudfarge, religion eller legning. Innenfor en av disse gruppene er det faktisk slik at 25 pst. ikke tålte såpass, og tok sitt eget liv.

Etter Høyres oppfatning er ytringsfrihet en menneskerettighet som skal ha nær sagt fullstendig vern. Men etter min oppfatning er det ingen menneskerett å få komme med de groveste rasistiske og truende ytringer, spesielt ikke anonymt, slik tilfellet var i en sak som nå ligger til behandling i Pressens Faglige Utvalg på bakgrunn av praksis i Romerikes Blad, hvor man satte på trykk anonyme tekstmeldinger som hadde et rimelig grovt innhold, for å si det forsiktig. Utgangspunktet må være å legge til rette for mest mulig åpen offentlig debatt. Slik ble det da heldigvis også i saken vedrørende Romerikes Blad, hvor undertegnede ble kontaktet av flere organisasjoner i forbindelse med vår behandling av ytringsfrihetsmeldingen og Grunnloven her i dag. Dette er for øvrig en sak der jeg er spent på i hvilken grad det moralske ansvar som en større regionavis har etter «Vær varsom»-plakaten, blir bekreftet og konkretisert.

Offentlig debatt blant alle oss som tåler en del, kan nemlig ikke reparere all skade som er påført barn og unge med ulike typer minoritetsbakgrunn. Dette har Stortinget tidligere tatt innover seg ved å vedta straffeloven § 135a som et supplement og en sikkerhetsventil i de aller groveste tilfellene. Som statsråden og flere har vært inne på, har Norge gjennom ratifisering av f.eks. FNs rasediskrimineringskonvensjon forpliktet seg til å ha et lovforankret vern – og et effektivt vern – mot rasisme. Norge har fått kritikk for at vi ikke har hatt det, og Arve Beheim Karlsen-saken er ett av flere eksempler på at vårt lovvern ikke har vært effektivt nok, og det utgjør også noe av bakteppet for at komiteflertallet har inntatt det standpunktet vi har gjort. Ved å justere skyldkravet noe og presisere hvilke situasjoner som kan omfattes, er det et signal om en justering av en rettstilstand i enkelttilfeller som kan supplere den offentlige debatt som virkemiddel. Når kontrollkomiteens flertall understreker at dagens rettspraksis ikke er i pakt med det Stortinget i sin tid hadde som intensjon, er det, slik jeg ser det, et tydelig verdivalg og en oppfyllelse av våre folkerettslige forpliktelser. Jeg vil også si at jeg etter representanten Engebretsens svar til representanten Lilletun avventer og ser hvor Arbeiderpartiet lander, og hvilken holdning man inntar i saken, når dette endelig skal behandles.

I forhold til hva som kan sies å være henholdsvis kjerne og ytterpunkt i ytringsfrihetsbegrepet, ligger på den ene siden porno og på den andre siden politisk reklame. Jeg synes selvfølgelig det er noe paradoksalt at enkelte ser ut til å være mer opptatt av å sikre den enkelte en rett

til tilgang på porno, mens man samtidig anser politisk reklame som skadelig for demokratiet, når den nå vil bli en realitet.

Høyre ønsker politisk TV-reklame velkommen fordi vi har tiltro til at folk ikke nødvendigvis gradvis mister vurderingsevnen om de først ser en politisk reklame i avisen til morgenkaffen, hører en politisk reklamesnutt på radioen i bilen på vei til jobb, ser en politisk valgplakat utenfor kiosken der de handler snop til kinoforestillingen, hvor de ser en politisk reklame før filmen – og i fremtiden kan se kanskje den samme reklamen når de kommer hjem og setter seg foran TV-en. Debatten om politisk TV-reklame synes jeg i media har vært en debatt å la debatten om i hvilken grad man skulle tillate fargefjernsyn. Medienøytralitet synes jeg er et viktig stikkord. Men i tillegg har vi jo i realiteten allerede politisk TV-reklame i dag, selv om LO-lederen og enkelte andre antakeligvis også her ville si at det bare er snakk om en form for opplysningsvirksomhet helt uten politisk strategi, f.eks. for å fjerne den sittende regjering, når såkalte upolitiske reklamer sendes i beste sendetid. Et annet argument som har vært brukt, er at politisk reklame vil innebære slagordpregede budskap og vulgarisere den politiske debatten. Skulle man ha fulgt denne tankegangen, skulle man vel egentlig litt spøkefullt vært kritisk til så vel 1. mai-paroler, alle partiers valgplakater med slagord, slagordpreget ordskifte i f.eks. en del «Holmgang»-debatter, osv. Selv om man noen ganger kan lure på om verden har gjennomgått opplysningstiden, for å si det sånn, eller ser ut til å ha glemt de mindre gloriøse delene av historien, tror faktisk Høyre at folk flest er i stand til selv å vurdere ganske mye relativt kritisk – ja kanskje bedre enn mange av oss som sitter her i salen til og med, og den sikreste måten å hindre dem i å gjøre det på er å ta ansvaret for, og fra, dem. Derfor ønsker vi politisk TV-reklame velkommen, og vi er ikke bekymret for såkalte amerikanske tilstander, da for så vidt mange norske politikere helt på egen hånd har greid å skape velgerforakt ved f.eks. ikke å være seg lederansvaret bevisst i forhold til å fremføre et budskap om verdiskaping fremfor bare forbruk og slagord om gull og grønne skoger.

Til slutt har jeg lyst til å ta opp et lite poeng som da ytringsfrihetsmeldingen ble lagt frem, i likhet med ganske mye fikk stor tilslutning, men som har blitt overskygget av sommerens debatt.

Lovfesting av prinsippene i Redaktørplakaten gir redaktørene verktøy til å være gode og modige kanalvoktere, sa Nils E. Øy, generalsekretær i Norsk Redaktørforening, i Morgenbladet i mai 2004. At man i et samfunn som vårt vil ha medieeiere som vil ha profitt for investert kapital, er ganske naturlig. Jeg tror lovfesting av Redaktørplakaten er en sikring av mangfold i media ved at den enkelte redaktør ikke fungerer som en ren stråmann for litt mindre bevisste eierinteresser, f.eks. i møte med eiergrupperinger som har et litt annet syn på redaktørens rolle enn det vi har hatt tradisjon for i dagens Norge.

Helt til slutt vil jeg benytte anledningen til å takke representanten Engebretsen for at han roste at det i sin tid ble satt ned en ytringsfrihetskomisjon. Den rosen skal

selvfølgelig videreformidles til Høyres tidligere stortingsrepresentant Hallgrim Berg, som var en av dem som tok initiativet til dette, en sak som nå for øvrig blir lost i havn av en saksordfører fra Høyre. På vegne av Høyre har jeg også lyst til avslutningsvis å gi ros til alle her som har gjort det justisministeren var inne på: benyttet seg av sin ytringsfrihet på en god måte. Det viser seg at man kommer frem til gode resultater til slutt, når man bare setter seg ned og lytter til hverandre.

Henrik Rød (FrP) [12:32:49]: Når Stortinget nå behandler ytringsfriheten, behandler vi en av de viktigste rammebetingelsene for demokratiet vårt. Det er en menneskerettighet å kunne få danne seg opp en mening og videreformidle denne i den form man selv måtte ønske, og det er en forutsetning for at et demokrati skal fungere. Utvikling av et samfunn er avhengig at man har fri meningsutveksling, og at vi tåler å høre andres meninger og ytringer, selv om den enkelte av oss kan finne disse både foraktelige og ufysiske. Men det er nettopp disse ytringene som trenger vern, ikke flertallets syn. Liberale ytringer hører altså hjemme i den offentlige debatt.

Summen av alle meninger og ytringer vil være et bidrag for den enkelte til å kunne danne seg en egen oppfatning om ulike tema, og er således svært viktig for utviklingen av samfunnet.

Behandlingen av denne saken tar sikte på å styrke grunnlovsvernet av ytringsfriheten. Dette er etter mitt syn nødvendig, da den eksisterende grunnlovsbestemmelsen har flere svakheter. Det har gjennom årenes løp vært rettet mye kritikk mot dagens bestemmelse, og kritikken har i første rekke gått på at den gir et utilstrekkelig vern av ytringsfriheten. Det er også åpenbart at tidens tann har fått tære på bestemmelsen, som ikke kan sies å være i harmoni med det mediasamfunnet vi i dag lever i. Spesielt gir det seg utslag i at dagens bestemmelse kun omhandler trykt skrift og følgelig ikke gir samme vern av ytringer framsatt på en annen måte.

Proessen med å utforme en ny grunnlovsbestemmelse om ytringsfriheten har vært lang og etter mitt syn svært grundig. Det foreligger en rekke forslag som Stortinget skal ta stilling til, for å utforme bestemmelsen på beste måte. Bare i sommer har det vært en stor offentlig debatt om temaet, og det er gledelig at så mange viktige bidragsytere har deltatt i debatten – og så vidt unisont framhevet viktigheten av å få i stand endringer i bestemmelsen, eller da en ny bestemmelse.

Den omfattende debatten som har pågått de siste måneder, har gitt resultater. Det kommer til uttrykk gjennom de til dels store endringer som har framkommet fra i vår til der saken står i dag.

Den opprinnelige innstillingen gir etter mitt syn et utilstrekkelig grunnlovsvern av ytringsfriheten. Dette støttes også av flere av deltakerne i den offentlige debatten. Regjeringens forslag har vært karakterisert som et nederlag for ytringsfriheten. Fremskrittspartiet har derfor ikke kunnet støtte Regjeringens forslag. Etter vårt syn gir Ytringsfrihetskommisjonens innstilling et vesentlig bedre resultat med tanke på å verne ytringsfriheten, og det

representerer også dagens samfunn på en mye bedre måte. Ideelt sett burde derfor dette etter vårt syn ha vært vedtatt.

Allikevel synes jeg det er veldig positivt at man gjennom den prosessen som har pågått i sommer, har kommet fram med et tilfredsstillende forslag som må antas å kunne oppnå tilstrekkelig flertall her i dag i Stortinget.

Så vil jeg benytte anledningen, slik som flere har vært inne på, til å gi saksordfører honnør for å ha lost denne prosessen vel i havn. Dersom man ikke hadde fått enighet, hadde man kommet i en situasjon hvor man sannsynligvis hadde stått tilbake med dagens bestemmelse. Det ville etter mitt syn vært meget beklagelig med tanke på alt det arbeidet og de prosessene som man har vært igjennom for å få denne saken på plass, særlig også når nær sagt samtlige av deltakerne i debatten har understreket viktigheten av å få en ny bestemmelse.

Forslaget ligger veldig tett opp til det som har vært Fremskrittspartiets opprinnelige standpunkt. Jeg er helt sikker på at det er et riktig skritt å bidra til at det blir flertall for dette. Vi er nødt til å passe oss for at det beste ikke blir det godes fiende.

En sak som jeg har lyst til å nevne helt spesielt avslutningsvis, og som kanskje er den utslagsgivende faktoren for Fremskrittspartiet for å støtte endringsforslaget, er denne setningen om «Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen». Slik som jeg ser det, er det en veldig viktig setning i forhold til ytringsfriheten, og det er også en setning som har stått i den paragrafen vi har i dag. Den representerer et veldig viktig prinsipp.

Det andre som jeg også er glad for er blitt presisert, er dette med ansattes ytringsfrihet. Det var et tvilstilfelle for meg og for Fremskrittspartiet, men når både saksordføreren og statsråden så klart presiserer forholdene rundt det, føler jeg meg trygg på at vi gjør det riktige ved å vedta tilleggsforslaget som har kommet her i dag.

Eirin Faldet hadde her overtatt presidentplansen.

Siri Hall Arnøy (SV) [12:38:14]: Vi kan se for oss en syvåring vi kjenner, på vei hjem fra skolen. Når barnet kommer hjem, gråter barnet og forteller om det vi vanligvis kaller mobbing, om noen som har ropt skjellsord – jeg kan velge «brilleslange», i håp om at det er innenfor presidentens grenser for parlamentarisk språkbruk, men det kan være hva som helst – som for dette barnet oppleves dypt krenkende, så krenkende at dette barnet ikke lenger tør å følge samme veien til skolen, hvis det er slik det skal være.

Hvor mange spør: Var det noen som sa de ville slå deg? Hvor mange spør: Hvor mange var de? Utgangspunktet kan ikke bare være at hvis det ikke var flere enn så og så mange, må det vel være greit, eller hvis ikke de kom med noen direkte trusler om vold, må det da være greit. Det er faktisk slik at det finnes steder der man skal ha rett til å føle seg trygg mot ytringer som i for sterk grad krenker den enkeltes verdighet.

Representanten Lilletun og representanten Engebretsen hadde et interessant ordskifte tidligere i dag, der Lilletun sa noe om å få svineriet vekk, og Engebretsen sa noe om sin tro på å imøtegå ytringer i det offentlige rom. Jeg er til en viss grad tilbøyelig til å være enig med Engebretsen. Jeg tror at det å imøtegå ytringer i det offentlige rom langt på vei er like viktig og like effektivt som strategi mot f.eks. rasisme.

Men dette er altså også et spørsmål om menneskerettigheter. Representanten Hagen nevnte Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen. Norge har mottatt konkret kritikk fra ECRI i forhold til ivaretagelse av enkeltindividets rett til beskyttelse mot diskriminering. Her er det altså et reelt dilemma: To menneskerettigheter står opp mot hverandre.

Vårt svar er at da kan vi ikke bare si at ytringsfriheten er absolutt, fordi staten skal beskytte hvert enkelt individs menneskerettigheter. På samme måte som vårt svar til det barnet aldri vil være: Ja vel, men du får gå den samme veien alene, og vi vil ikke ta noe stilling til om det er greit, uansett hva de kaller deg. På samme måte som vårt svar til barnet vil være det motsatte, nemlig: Selvfølgelig, det skal være like mye din rett til å gå der som det skal være deres rett til å komme med skjellsord. Selvfølgelig er det ingen som har rett til å kalle deg hva som helst!

Det betyr ikke at vi tror at lovgivning er den fremste strategien for å bekjempe rasisme. Jeg må være så ærlig at jeg innrømmer at når det gjelder de eksemplene som har vært tvilstilfeller i rettssalene, tror jeg for min del at ytringer sagt i denne sal og sagt på «Holmgang» av respekterte politikere har vært langt farligere i forhold til å frambringe rasisme enn det Terje Sjøli f.eks. har sagt, uten at jeg ville finne på å forby de ytringene.

Jeg tror altså ikke at det vi sier her, først og fremst dreier seg om hva som fungerer, men det dreier seg om at vi tar stilling for den enkeltes menneskerettigheter. Det kan ikke være så enkelt som at vi som er ressurssterke, i denne sal skal kunne si at en minoritet – enten det er barnet som er én mot ti, eller det f.eks. er en med en annen hudfarge, eller f.eks. en med en annen seksuell orientering – automatisk skal tåle så inderlig vel de ytringer som ikke rammer oss, men som rammer dem.

Jeg slutter meg altså til Storbergets eksempel på at lovgivning ikke er nok, men det betyr ikke at ikke vi som lovgivere skal ta på alvor de menneskerettighetsforpliktelsene vi har. Så enkelt og så vanskelig er det når vi stilles overfor reelle dilemmaer der det er slik at den enkeltes rettigheter ikke kan gjelde uinnskrenket, hvis den andres rettigheter også skal gjelde. Da må den enes frihet slutte der den enes frihet blir den andres ufrihet. Det kan aldri være slik at retten til å eie en kniv automatisk skal innebære retten til å kjøre den i ryggen på en annen.

Ola T. Lånke (KrF) [12:42:38]: En stor nordmann, Henrik Wergeland, har i diktet «Sønner av Norge» uttrykt betydningen og verdien av ytringsfriheten i en historisk sammenheng:

«Frihetens Tempel i Nordmandens Dale, stander saa herlig i Ly af hans Fjeld. Frit tør han tænke og frit tør han tale, Frit tør han virke til Noriges Held.»

En organisasjon som kaller seg American Civil Liberties Union går til et ytterpunkt når det gjelder å forsvare ytringsfrihet. De forsvarer nynazisters rett til å marsjere gjennom en bydel hvor mange holocaustofre bor, ved å vise til at «ytringsfrihet må respekteres i de mest ekstreme situasjoner, ellers gjelder den ikke i det hele tatt».

Kristelig Folkeparti går imot en tolkning av ytringsfrihet som tilsier at hensynet til resultatet av ytringen er uvesentlig. Vern av rasistiske, nazistiske eller voldspornografiske ytringer med henvisning til nøytralitet er etter Kristelig Folkepartis syn mangel på respekt for personer som tilhører den gruppen ytringen rammer.

Ytringsfrihetskommisjonen omtaler mediesystemet og utdanningssystemet som de to kanskje viktigste institusjoner eller «vegger», om vi vil, i det offentlige rom. En kommuniserende offentlighet vurderes som en forutsetning for politisk demokrati. Kontroll over nyhetsformidlingen gir stor potensiell påvirkningskraft over opinionen. Derfor er lovfesting av Redaktørplakaten viktig.

Demokratihensyn tilsier at medias påvirkningskraft ikke må være konsentrert hos en eller noen få aktører. Ved regulering av eierkonsentrasjon i media må imidlertid hensynet til ressurstilgang for den enkelte redaksjon veies opp mot mulige konsekvenser av kontroll over nyhetsformidlingen. Målet er framfor alt å sikre mangfold som en viktig verdi i seg selv.

Kristelig Folkeparti støtter grunnlovfesting av infrastrukturkravet, som innebærer en forpliktelse for staten til aktivt å medvirke til etablering og drift av kanaler ut i det offentlige rom, slik at individer og grupper sikres en faktisk ytringsmulighet.

Etableringen av en åpen fjernsynskanal i det digitale bakkenettet kan være et eksempel på hvordan myndighetene kan legge til rette for en åpen og opplyst samtale i det offentlige rom.

Allmennkringkasterne skal tjene de demokratiske verdiene i et samfunn. De skal ta vare på og utvikle nasjonal kultur og identitet, og de skal sikre kulturelt mangfold.

NRK og de andre allmennkanalene spiller i denne sammenheng en viktig rolle når det gjelder å fremme kulturelt mangfold, tilby program som er allmenndannende, informere folk på en objektiv måte, garantere mangfold og tilby kvalitetsprogram. Som lisensfinansiert allmennkringkaster har Norsk rikskringkasting større økonomisk frihet enn andre medier og må derfor ivareta flere og andre områder i samfunnet enn hva kommersielle medier er pålagt.

Kringkastingsmediet er i ferd med å bli digitalisert. Stortinget har sagt ja til at det skal bygges ut et digitalt bakkenett for fjernsyn. Dette gir nye utfordringer, både når det gjelder formidling, teknisk kvalitet og innhold.

I møte med denne digitale tidsalder har det vært reist spørsmål om det fortsatt vil være aktuelt å tildele konsesjoner for å drive kringkasting. Uansett vil dette ligge noe fram i tid. Jeg tror ikke det er tvil om at det i

overskuelig framtid vil være behov for å finne reguleringer, ikke minst for å sikre en fullgod kringkastingsdekning i hele vårt vidstrakte land.

I alle fall vil NRK fortsatt være en sentral aktør i dette arbeidet. Kristelig Folkeparti legger vekt på at NRK skal være vår viktigste allmennkringkaster også etter at et digitalt bakkenett er en realitet.

Ytringsfrihet skal først og fremst ivareta sannhet, demokrati og individets frie meningsdannelse. Kommersielle ytringer bidrar i liten grad til de prosessene ytringsfriheten skal ivareta. Det må ikke skapes tvil om adgangen til å gripe inn mot reklame som krenker likeverdet mellom kjønn, som er rettet mot barn, eller som virker diskriminerende i forhold til etnisitet. Om dette gjøres gjennom et eget ledd eller gjennom unntaksadgangen i hovedregelen i annet ledd, er ikke avgjørende. Resultatet må det imidlertid ikke være tvil om: Forbudene mot kjønnsdiskriminerende reklame, reklame rettet mot barn og reklame som er diskriminerende i forhold til etnisitet, videreføres.

Den politiske filosofen Montesquieu definerte frihet som retten til å gjøre alt loven tillater. Ytringsfrihet er imidlertid en frihet under ansvar. Ansvaret ligger hos hver enkelt av oss for hvilke ytringer vi slipper inn, og hvilke ytringer vi slipper ut. Ankerfestet finner vi i den enkeltes samvittighet. Det er allikevel viktig at staten regulerer de ytringer som krenker enkeltmennesker eller grupper. Usensurert vold og sex kan gjøre uopprettelig skade hos barn og ungdom. Her må samfunnet fungere som et filter for å beskytte svake grupper.

Berit Brørby (A) [12:48:09]: Ytrings- og trykkefrihet er en av de viktigste rettighetene i demokratiske stater. Derfor er det naturlig at slike spørsmål også har vært tema i nordisk sammenheng. Under Nordisk Råds 6. sesjon i 1958 ble det for eksempel behandlet et forslag om at «Nordiska rådet måtte rekommandera regeringarna att undersöka möjligheterna att förenhetliga lagreglerna om tryckfrihet och läsfrihet i de nordiska länderna».

Det var innhentet uttalelser fra en rekke organer og nedlagt et betydelig arbeid i saken. Dessverre ble ikke medlemslandene enige om et felles opplegg. Diskusjonen var likevel viktig fordi den satte ytringsfriheten på dagsordenen og bidrog til å bevisstgjøre rådets medlemmer om de felles holdninger de nordiske land har til ytringsfriheten. En gjennomgang av lovverket i de nordiske land nå viser forskjeller, og dette bør kanskje være en sak for harmonisering mellom våre nordiske land. En slik utfordring går til statsråden.

En endring av Grunnloven § 100 vil nødvendigvis føre til behov for gjennomgang av en rekke lover. Et tema som er viet betydelig oppmerksomhet, er pornografilovgivningen, et område som etter mitt syn burde vært et naturlig område for felles nordisk fastsettelse av normer og grenser. Også denne utfordringen gir jeg til statsråden.

Vern av privatlivets fred er et annet viktig område for debatten om ytringsfriheten. Jeg er glad for at en samlet komite står bak henstillingen til Regjeringen om å utrede

hvorvidt det er behov for en egen bestemmelse om dette i Grunnloven. Ytringsfrihetsskommissjonen har etter mitt syn gitt en meget velformulert begrunnelse for et slikt vern. Den sier: Man kan bare utvikles som menneske ved at man har et rom der man ikke behøver å stå til ansvar for hva man gjør eller sier, overfor ytre, ukjente kontrollører. Når man offentliggjør det som bør forbli privat, er det ikke bare retten til privatliv som brytes ned. Også den offentlige samtale korrumpes. Den fungerer ikke lenger etter forutsetningen, men forfaller til sladder. – Dette er godt sagt, og dette er godt ment, tror jeg. Det burde være noe å tenke over for noen hver og ta innover seg.

Jeg er enig med saksordføreren, Martin Engeset, i det han sa om at det skal være lov å si fra om kritikkverdige forhold på arbeidsplassen i det offentlige rom. En ny arbeidslivslov vil måtte kunne fange opp denne retten, slik at ansatte kan få ytre seg i det offentlige rom. For en skal ikke undervurdere betydningen av å bli hørt. De ansatte må kunne få lov til å si fra om helsefarlige forhold, og de må også kunne få lov til å si fra om dårlige ledere, enten det er i offentlig eller privat regi, uten å bli forfulgt etterpå.

Det finnes også etter min mening altfor mange dårlige arbeidsmiljøer, herunder også ledere, som gjør arbeidsgiveren til en prøvelse for mange arbeidstakere. Jeg håper at vi også kan få se at ansatte i aviser, i medier, kan få ytre seg om kritikkverdige forhold på sine arbeidsplasser, og at det kan bli framført i det offentlige rom, i egen avis f.eks. Men lojalitet mot arbeidsgivere, enten de nå er i det offentlige eller i det private, og redselen for å miste jobben, er begrensende for ytringsfriheten i den faktiske hverdagen.

Det er mye som vi bør ta med oss når vi skal lage høyst nødvendige alminnelige lover på bakgrunn av det vi nå skal nedfelle i Grunnloven. Vi er nødt til å lage en ny arbeidslivslov, som er tuftet på ytringsfrihetens prinsipper. All annen alminnelig lovgivning som vi nå skal lage, bør altså være tuftet på ytringsfrihetens premisser slik vi nå skal nedfelle dem i Grunnloven. Det kan bli mange interessante debatter på bakgrunn av det.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 1. (Votering, se side 3606)

S a k e n p å t i l l e g g s d a g s o r d e -
n e n :

Endringer i statsbudsjettet for 2004 som følge av endret departementsstruktur (St.prp. nr. 83 (2003-2004))

Presidenten: Ingen har bedt om ordet. (Votering, se side 3607)

J ø r g e n K o s m o g j e n i n n t o k h e r p r e s i d e n t p l a s -
s e n .

Etter at det var ringt til votering, uttalte **presidenten:** Da skulle vi være klare til å gå til votering i sak nr. 1.

Votering i sak nr. 1

Presidenten: Under debatten er det satt fram tre forslag. Det er

- forslag nr. 1, fra Kjell Engebretsen på vegne av Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet
 - forslag nr. 2, fra Ågot Valle på vegne av Sosialistisk Venstreparti
 - forslag nr. 3, fra Martin Engeset på vegne av Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Venstre
- Forslagene nr. 1 og 2 er inntatt i innstillingen, mens forslag nr. 3 er omdelt i salen.

Presidenten vil foreslå følgende opplegg for voteringen:

Det voteres først over forslag nr. 2, fra Sosialistisk Venstreparti, så over forslag nr. 1, fra Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet, deretter over forslag nr. 3, fra Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Venstre, og til sist over innstillingens forslag til vedtak.

Ingen har innvendinger mot dette, og slik vil det bli gått fram.

Presidenten vil videre foreslå at vi bruker voteringsanlegget ved de to første voteringene, og regner med at det ikke er noen innvendinger mot det.

Da går vi til votering.

Forslag nr. 2, fra Sosialistisk Venstreparti, tas opp til votering. Forslaget lyder:

«Dokument nr. 12:16 (1999-2000) – forslag fra Gunnar Skaug, Carl I. Hagen, Einar Steensnæs, Jan Petersen, Kristin Halvorsen og Lars Sponheim om endring av Grunnloven § 100 (Ytringsfrihet):

Første ledd: Alternativ 2 bifalles.»

Votering:

Forslaget fra Sosialistisk Venstreparti ble med 125 mot 24 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 13.15.56.)

Presidenten: Forslag nr. 1, fra Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet, tas opp til votering. Forslaget lyder:

«Dokument nr. 12:16 (1999-2000) – forslag fra Gunnar Skaug, Carl I. Hagen, Einar Steensnæs, Jan Petersen, Kristin Halvorsen og Lars Sponheim om endring av Grunnloven § 100 (Ytringsfrihet):

Annet og tredje ledd: Hovedalternativ 1 bifalles

Fjerde ledd: Til første punktum bifalles alternativ 1. Til annet punktum bifalles alternativ 1.

Femte ledd: Til annet punktum bifalles alternativ 1.»

Votering:

Forslaget fra Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet ble med 61 mot 88 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 13.16.15)

Presidenten: Vi skal så votere over forslag nr. 3, fra Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Venstre.

Forslaget lyder:

«Dokument nr. 12:16 (1999-2000) – forslag fra Gunnar Skaug, Carl I. Hagen, Einar Steensnæs, Jan Petersen, Kristin Halvorsen og Lars Sponheim om endring av Grunnloven § 100 (Ytringsfrihet) – bifalles som følger:

Første ledd: Alternativ 1 bifalles.

Annet ledd og tredje ledd: Hovedalternativ 2 bifalles. Til annet ledd annet punktum bifalles dessuten alternativ 2. Til annet ledd tredje punktum bifalles alternativ 3. Til tredje ledd bifalles alternativ 2.

Fjerde ledd: Til fjerde ledd første punktum bifalles alternativ 1. Til fjerde ledd annet punktum bifalles alternativ 2. Til fjerde ledd tredje punktum bifalles alternativ 2.

Femte ledd: Til femte ledd første punktum bifalles alternativ 8, presisert som alternativ 8 til fjerde ledd første punktum. Til femte ledd annet punktum bifalles alternativ 6.

Sjette ledd: Alternativ 2 bifalles, presisert som femte ledd første punktum alternativ 1 og femte ledd annet punktum alternativ 5.

Sjuende ledd: Alternativ 1 bifalles.

Øvrige alternativer bifalles ikke.»

Etter at Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiets primære forslag nå er forkastet, har disse partiene varslet subsidiær støtte til forslag nr. 3, med unntak av femte ledd.

Presidenten vil først la votere over femte ledd under forslag nr. 3, og regner med at vi også ved denne voteringen kan bruke voteringsanlegget.

Voteringstavlene viste at det ble avgitt 87 stemmer for og 62 stemmer mot femte ledd i forslaget. (Voteringsutskrift kl. 13.17.14)

Presidenten: Forslaget har ikke fått tilslutning fra 2/3 av de tilstedeværende representanter. Det har dermed ikke fått den nødvendige grunnlovsbestemte tilslutning og er følgelig forkastet.

Vi skal så votere over resten av forslag nr. 3, og på grunnlag av varslet subsidiær støtte regner presidenten med at det kan bli tilnærmet enstemmig tilslutning til forslaget.

Siden vi ved denne voteringen kommer til å vedta en endring i Grunnloven, vil presidenten ut fra det som har vært tradisjon i Stortinget, foreslå at vi voterer ved navneopprop.

– Det anses vedtatt.

Oppropet starter med representant nr. 13 fra Akershus fylke. De som stemmer for forslaget, svarer ja. De som stemmer imot, svarer nei.

Det er altså forslag nr. 3, med unntak av femte ledd, som nå tas opp til votering.

Votering:

Forslaget bifaltes med 149 mot 0 stemmer.

De 149 representantene som stemte for forslaget, var:

Morten Høglund, Åslaug Haga, André Dahl, Thorbjørn Jagland, Ulf Erik Knudsen, Sigrun Eng, Magnar Lund Berge, Beate Heieren Hundhammer, Finn Kristian Marthinsen, Karl Eirik Schjøtt-Pedersen, Olav Gunnar Ballo, Raymond Robertsen, Eva M. Nielsen, Sylvia Brustad, Eirin Faldet, Helge Bjørnsen, Per Roar Bredvold, Knut Storberget, Ola D. Gløtvold, Yngvar Aarebrot, Oddvard Nilsen, Ranveig Frøiland, Arne Sortevik, Ingebrigt S. Sørfonn, Ågot Valle, Øyvind Halleraker, Pål Berrefjord, Gjermund Hagesæter, Anita Apeltun Sæle, Torbjørn Hansen, Rita Tveiten, Audun Bjørlo Lysbakken, May Britt Vihovde, Jan Koløy, Pål Kårbø, Rune J. Skjælaaen, May-Helen Molvær Grimstad, Asmund Kristoffersen, Petter Løvik, Modulf Aukan, Karita Bekkemellem Orheim, Bjørn Jacobsen, Elisabeth Røbekk Nørve, Harald T. Nesvik, Eli Sollid Øveraas, Tomas Norvoll, Geir-Ketil Hansen, Kenneth Svendsen, Torny Pedersen, Jan Sahl, Steinar Bastesen, Odd Roger Enoksen, Tor-Arne Strøm, Jan Arild Ellingsen, Søren Fredrik Voie, Haakon Blankenborg, Berit Brørby, Olemic Thommessen, Inger S. Enger, Kjetil Bjørklund, Morten Ørsal Johansen, Torstein Rudihagen, Inge Lønning, Kristin Halvorsen, Heidi Larssen, Carl I. Hagen, Ragnar Bøe Elgsaas, Afshan Rafiq, Akhtar Chaudhry, Lars Rise, Siv Jensen, Trine Skei Grande, Ine Marie Eriksen, Heidi Sørensen, Hans Gjeisar Kjæstad, Inger Lise Aarrestad, Tore Nordtun, Finn Martin Vallersnes, Bjørg Tørresdal, Hallgeir H. Langeland, Øyvind Vaksdal, Jan Petter Rasmussen, Siri A. Meling, Magnhild Meltveit Kleppa, Reidar Sandal, Jorunn Ringstad, Per Steinar Osmundnes, Sverre J. Hoddevik, Heidi Grande Røys, Sigvald Oppebøen Hansen, John I. Alvheim, Kari Lise Holmberg, Sigbjørn Molvik, Gunn Olsen, Bror Yngve Rahm, Bendiks H. Arnesen, Åge Konradsen, Lena Jensen, Øyvind Korsberg, Ivar Østberg, Synnøve Konglevoll, Bjarne Håkon Hansen, Marit Arnstad, Per Sandberg, Arne Lyngstad, Gunhild Øyangen, Øystein Djupedal, Trond Giske, Christopher Stensaker, Ola T. Lånke, Linda Cathrine Hofstad, Gunn Karin Gjøl, Ingvild Vaggen Malvik, Morten Lund, Svein Flåtten, Jørgen Kosmo, Per Ove Width, Hans Kristian Hogsnes, Lars Egeland, Elsa Skarbøvik, Anne Helen Rui, Per Erik Monsen, Signe Øye, Martin Engeset, Øystein Hedstrøm, Svein Roald Hansen, Odd Holten, May Hansen, Ingjerd Schou, Henrik Rød, Jan Olav Olsen, Åse Gunhild Woie Duesund, Gunnar Halvorsen, Jon Lilletun, Anne Berit Andersen, Rolf Terje Klungland, Dagrud Eriksen, Peter Skovholt Gitmark, Sonja Irene Sjøli, Vidar Bjørnstad, Jan Tore Sanner, Ursula Evje, Rolf Reikvam, Leif Frode Onarheim, Einar Holstad, André Kvakkestad, Kjell Engebretsen, Julie Christiansen, Siri Hall Arnøy.

Følgende 16 representanter var fraværende:

Trond Helleland (forf.), Bjørn Hernæs (forf.), Silja Ekeland Bjørkly (forf.), Lodve Solholm (forf.), Ivar Kristiansen (forf.), Åsa Elvik (forf.), Jens Stoltenberg (forf.), Bjørgulv Froyen (forf.), Britt Hildeng, Einar Steensnæs (forf.), Jan Simonsen, Aud Gaundal (forf.), Inge Ryan (forf.), Michael Momyr (forf.), Torbjørn Andersen (forf.), Grethe Fossli (forf.).

Presidenten: I det endelige vedtaket blir forslaget sjettede ledd femte ledd og forslaget sjuende ledd blir sjettede ledd.

Etter at Stortinget nå har vedtatt en ny § 100 i Grunnloven, bortfaller innstillingens forslag til vedtak under I.

Vi skal så votere over de øvrige romertall i innstillingens forslag til vedtak.

Komiteen hadde innstillet:

II

Dokument nr. 12:17 (1999-2000) – forslag fra Gunnar Kvasheim og Lars Sponheim om ny § 100 a i Grunnloven (Offentlighetsprinsippet) – bifalles ikke.

III

St.meld. nr. 42 (1999-2000) Om endring av Grunnloven § 100 – vedlegges protokollen.

IV

St.meld. nr. 26 (2003-2004) Om endring av Grunnloven § 100 – vedlegges protokollen.

V

Stortinget ber Regjeringen utrede vernet av privatlivets fred, herunder spørsmålet om mulige utforminger av en eventuell grunnlovsfesting.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Presidenten: Representanten Martin Engeset får ordet for å framsette et grunnlovsforslag.

Martin Engeset (H) [13:26:45]: Som det ble varslet og gjort rede for i løpet av debatten om den nylig vedtatte grunnlovsendring, skulle det fremmes et endringsforslag til den vedtatte paragraf. På vegne av representantene Ågot Valle, Kjell Engebretsen, Carl I. Hagen, Modulf Aukan og meg selv fremmer jeg dette forslaget til endringer i den nylig vedtatte § 100.

Presidenten: Grunnlovsforslaget vil bli behandlet på reglementsmessig måte.

Votering i saken på tilleggsdagsordenen

Presidenten: Vi skal så votere over saken på tilleggsdagsordenen, som gjelder St.prp. nr. 83. Proposisjonens forslag til vedtak lyder:

Stortinget samtykker i at Finansdepartementet får fullmakt til å omfordele bevilgninger og andre budsjettfullmakter, samt justere kapittel- og postinndelingen i statsbudsjettet for 2004 i forbindelse med endringer i departementsstrukturen fra 1. oktober 2004. Stortinget orienteres om omfordelingen i stortingsproposisjon om ny saldering av statsbudsjettet for 2004.

V o t e r i n g :

Proposisjonens forslag bifaltes enstemmig.

Presidenten: Vi går så tilbake til sak nr. 2 på dagsorden nr. 103.

S a k n r . 2

Referat

1. (262) Endringer i statsbudsjettet for 2004 som følge av endret departementsstruktur (St.prp. nr. 83 (2003-2004))

Presidenten: Denne saken er allerede behandlet etter forretningsordenens § 28 tredje ledd bokstav d.

Videre ble referert:

2. (263) Forslag fra Carl I. Hagen, Øystein Hedstrøm og Lodve Solholm om opphevelse av Grunnloven § 107 (Odels- og Aasædesretten maa ikke opphæves) (Dokument nr. 12:4 (2003-2004))
3. (264) Forslag fra Steinar Bastesen om endringer i Grunnloven §§ 26, 93 og 110 d med sikte på å skjerpe inn reglene om inngåelser av internasjonale avtaler og for å grunnlovsfeste det demokratiske systemet både lokalt og nasjonalt (Dokument nr. 12:5 (2003-2004))
4. (265) Forslag fra May Britt Vihovde om endringer i Grunnloven § 107 (Odels- og åsetesretten) (Dokument nr. 12:6 (2003-2004))
5. (266) Forslag fra Inge Lønning og Julie Christiansen om endringer i Grunnloven § 93 med sikte på å åpne for at samtykke til suverenitetsoverføring kan gis med 2/3 flertall dersom det først er avholdt en rådgivende folkeavstemning (Dokument nr. 12:7 (2003-2004))
6. (267) Forslag fra Aanund Hylland og Finn-Erik Vinje, vedtatt til fremsettelse av Jørgen Kosmo og Kjell Engebretsen, om endringer i Grunnloven §§ 3, 6, 12, 14, 26, 41, 50, 60, 63, 68, 75, 87, 93, 110 og 110 a. (Retting av språklige feil) (Dokument nr. 12:8 (2003-2004))
7. (268) Forslag fra Kjell Engebretsen, Anita Apelthun Sæle, Heidi Grande Røys, Magnhild Meltveit Kleppa og Trine Skei Grande om grunnlovsfesting av det lokale selvstyret (Dokument nr. 12:9 (2003-2004))
8. (269) Forslag fra Inge Lønning, Jan Tore Sanner, Martin Engeset og Andre Dahl om endringer av Grunnloven §§ 54, 68, 71 og 112. (Opppløsningsrett) (Dokument nr. 12:10 (2003-2004))
9. (270) Forslag fra Åse Gunhild Woie Duesund, Dagrun Eriksen og Per Steinar Osmundnes om ny § 95 i Grunnloven. (Vern av liv) (Dokument nr. 12:11 (2003-2004))
10. (271) Forslag fra Marit Arnstad og Åslaug Haga om endring av Grunnloven § 93. (Rådgivende folkeavstemning) (Dokument nr. 12:12 (2003-2004))
11. (272) Forslag fra Carl I. Hagen om endringer i Grunnloven § 75 med sikte på å legge til rette for en større grad av stabilitet og klarhet i politikken og i rammebetingelsene for norsk næringsliv (Dokument nr. 12:13 (2003-2004))
12. (273) Forslag fra Jørgen Kosmo, Berit Brørby, Siri Hall Arnøy, Olav Gunnar Ballo og Kjell Engebretsen om endringer i Grunnloven §§ 17, 49, 73, 74 og 76-78 med sikte på å oppheve inndelingen av Stortinget i to avdelinger (Odelstinget og Lagtinget) (Dokument nr. 12:14 (2003-2004))
13. (274) Forslag fra Ågot Valle, Siri Hall Arnøy, Øystein Djupedal, Rolf Reikvam og Hallgeir H. Langeland om endringer i Grunnloven §§ 1, 3, 12-14, 16-22, 25-31, 62, 67-69, 74-81, 86 og 112, om opphevelse av Grunnloven §§ 4-9, 11, 23, 24, 32, 34-37, 39-41, 43-48, om ny § 113 og om endring av Grunnlovens overskrift. (Innføring av republikansk statsform) (Dokument nr. 12:15 (2003-2004))
14. (275) Forslag fra Ågot Valle, Siri Hall Arnøy, May Hansen og Hallgeir H. Langeland om innføring av en egen grunnlovsbestemmelse om vern mot diskriminering på grunn av kjønn og diskriminering av minoriteter (Dokument nr. 12:16 (2003-2004))
15. (276) Forslag fra Ågot Valle, Ingvild Vaggen Malvik, Siri Hall Arnøy og Øystein Djupedal om endringer i Grunnloven §§ 2, 4, 12 og 16 med sikte på å avskaffe Grunnlovens bestemmelser om statskirkeordningen og grunnlovsfeste landets statsskikk og menneskerettighetsforpliktelser (Dokument nr. 12:17 (2003-2004))
16. (277) Forslag fra Ågot Valle og Siri Hall Arnøy om ny § 110 d i Grunnloven. (Retten til bolig) (Dokument nr. 12:18 (2003-2004))
17. (278) Forslag fra Ågot Valle og Siri Hall Arnøy om endring av Grunnloven § 5 med sikte på å avskaffe Kongens immunitet mot rettsforfølgelse (Dokument nr. 12:19 (2003-2004))
18. (279) Forslag fra Gunnar Halvorsen om endring av Grunnloven § 59. (Tildeling av distriktsmandat) (Dokument nr. 12:20 (2003-2004))
Enst.: Nr. 2–18 blir under presidentens ansvar å bekjentgjøre ved trykking for å komme til avgjørelse på første, annet eller tredje storting etter neste valg.
19. (280) Samtykke til godkjenning av avgjerd i EØS-komiteen nr. 37/2004 av 23. april 2004 om innlemming i EØS-avtala av direktiv 2002/91/EF om energieffektivitet i bygninger (St.prp. nr. 79 (2003-2004))
Enst.: Sendes energi- og miljøkomiteen, som foretter sitt utkast til innstilling for utenrikskomiteen til uttalelse før innstilling avgis.
20. (281) Innovasjonsverksemda for miljøvennlige gasskraftteknologiar mv. (St.meld. nr. 47 (2003-2004))
Enst.: Sendes energi- og miljøkomiteen.
21. (282) Samtykke til deltaking i ei avgjerd i EØS-komiteen om innlemming i EØS-avtala av avgjerd nr. 803/2004/EF av 21. april 2004 om Fellesskapet sitt handlingsprogram for å førebyggje og motkjempe

- vald mot barn, ungdom og kvinner, og for å verne offer og risikogrupper (Daphne II-programmet) (St.prp. nr. 81 (2003-2004))
22. (283) Samtykke til godkjenning av avgjerd i EØS-komiteen nr. 112/2004 om innlemming i EØS-avtala av direktiv 2002/73/EF om gjennomføring av prinsippet om lik handsaming av menn og kvinner når det gjeld tilgang til arbeid, yrkesutdanning og forfremjing, og når det gjeld arbeidsvilkår (direktivet om lik handsaming) (St.prp. nr. 82 (2003-2004))
- Enst.: Nr. 21 og 22 sendes familie-, kultur- og administrasjonskomiteen, som forelegger sitt utkast til innstilling for utenrikskomiteen til uttalelse før innstilling avgis.
23. (284) Samtykke til godkjenning av avgjerd i EØS-komiteen nr. 38/2004 av 23. april 2004 om innlemming i EØS-avtala av direktiv 2003/6/EF om innsidehandel og marknadsmannipulasjon (marknadsmisbruk) (St.prp. nr. 77 (2003-2004))
24. (285) Samtykke til godkjenning av avgjerd i EØS-komiteen nr. 73/2004 av 8. juni 2004 om innlemming i EØS-avtala av direktiv 2003/71/EF om det prospektet som skal offentliggjeras når verdipapir vert lagde ut til offentlig teikning eller vert tekne opp til omsetnad (prospektdirektivet) (St.prp. nr. 80 (2003-2004))
- Enst.: Nr. 23 og 24 sendes finanskomiteen, som forelegger sitt utkast til innstilling for utenrikskomiteen til uttalelse før innstilling avgis.
25. (286) Forslag fra stortingsrepresentant Inga Marte Thorkildsen om å oppheve forbudet mot tigging (Dokument nr. 8:91 (2003-2004))
26. (287) Forslag fra stortingsrepresentantene Gunn Karin Gjøl, Knut Storberget og Anne Helen Rui om tiltak for å styrke voldtektsorfes rettssikkerhet (Dokument nr. 8:94 (2003-2004))
- Enst.: Nr. 25 og 26 sendes justiskomiteen.
27. (288) Erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningsskadelidende samer og kvener (St.meld. nr. 44 (2003-2004))
- Enst.: Sendes justiskomiteen, som forelegger sitt utkast til innstilling når det gjelder Del III og IV, for kommunalkomiteen til uttalelse før innstilling avgis.
28. (289) Forslag fra stortingsrepresentantene Heikki Holmås, Lars Rise, Signe Øye, Trine Skei Grande og Magnhild Meltveit Kleppa om vietnamesiske båtflyktninger bosatt på Filippinene, med nære slektninger i Norge (Dokument nr. 8:92 (2003-2004))
29. (290) Forslag fra stortingsrepresentantene Carl I. Hagen, Per Sandberg, Arne Sortevik og Karin S. Woldseth om tiltak for å fremme integrering (Dokument nr. 8:93 (2003-2004))
- Enst.: Nr. 28 og 29 sendes kommunalkomiteen.
30. (291) Riksrevisjonens undersøkelse av bærekraftig bruk av reinbeiteressursene i Finnmark (Dokument nr. 3:12 (2003-2004))
31. (292) Riksrevisjonens undersøkelse av forvaltningen av fiskeressursene (Dokument nr. 3:13 (2003-2004))
- Enst.: Nr. 30 og 31 sendes kontroll- og konstitusjonskomiteen.
32. (293) Samtykke til godkjenning av avgjerd i EØS-komiteen nr. 56/2004 av 23. april 2004 om innlemming i EØS-avtala av direktiv 2003/58/EF med omsyn til krav om offentlig innsyn for visse selskapsformer (St.prp. nr. 76 (2003-2004))
- Enst.: Sendes næringskomiteen, som forelegger sitt utkast til innstilling for utenrikskomiteen til uttalelse før innstilling avgis.
33. (294) Dei fiskeriavtalane Noreg har inngått med andre land for 2004 og fisket etter avtalane i 2002 og 2003 (St.meld. nr. 45 (2003-2004))
34. (295) SIVAs framtidige virksomhet (St.meld. nr. 46 (2003-2004))
- Enst.: Nr. 33 og 34 sendes næringskomiteen.
35. (296) Samtykke til godkjenning av avgjerd i EØS-komiteen nr. 41/2004 av 23. april 2004 om innlemming i EØS-avtala av direktiv 2003/42/EF om rapportering av hendingar innan sivil luftfart (St.prp. nr. 78 (2003-2004))
- Enst.: Sendes samferdselskomiteen, som forelegger sitt utkast til innstilling for utenrikskomiteen til uttalelse før innstilling avgis.
36. (297) Nordisk samarbeid (St.meld. nr. 48 (2003-2004))
37. (298) Årsrapport fra Stortingets delegasjon til Nordisk Råd for 2. halvår 2003 – 1. halvår 2004 (Dokument nr. 20 (2003-2004))
- Enst.: Nr. 36 og 37 sendes utenrikskomiteen.
38. (299) Innberetning fra valgkomiteen om endringer i de faste komiteers sammensetning (S. nr. 278 (2003-2004))
- Enst.: Vedlegges protokollen.
- (300) Forslag fra Ågot Valle, Martin Engeset, Kjell Engebretsen, Carl I. Hagen og Modulf Aukan om endring av Grunnloven § 100 (ytringsfrihet) (Dokument nr. 12:21 (2003-2004))
- Presidenten:** Nr. 300, som ble framsatt på slutten av debatten, blir under presidentens ansvar å bekjentgjøre ved trykking for å komme til avgjørelse på første, annet eller tredje storting etter neste valg.
- Da skulle vi være ferdig med behandlingen av de sakene som er oppført på dagens kart.
- Vi skal nå avslutte det 148. storting, det tredje i inneværende valgperiode. Stortinget har i løpet av dette året hatt 103 møter, mens det har vært 44 møter i Odelstinget og 14 i Lagtinget. Det har vært 15 kveldsmøter i Stortinget og 13 i Odelstinget. Åtte møter har vart utover reglementsmessig tid kl. 22, og fire av dem har gått utover kl. 24, to i Stortinget og to i Odelstinget.
- Møtene i Stortinget har samlet vart i ca. 380 timer, i Odelstinget i ca. 60 timer og i Lagtinget i litt over 1 time.
- Regjeringen har fremmet 225 saker for Stortinget, fordelt på 83 stortingsproposisjoner, 94 odelstingsproposisjoner og 48 stortingsmeldinger. Stortingsrepresentantene har framsatt 95 Dokument nr. 8-forslag. Hvis vi summerer disse og stortingsproposisjoner og odelstingspro-

posisjoner fra Regjeringen, utgjør Dokument nr. 8-forslagene ca. 35 pst. av de forslag Stortinget har hatt til behandling.

Presidenten har merket seg at noen i mediene har beregnet hvor mange årsverk som går med til å behandle disse forslagene. Presidenten vil sterkt advare mot å legge bedriftsøkonomiske vurderinger til grunn for analyser av det parlamentariske arbeidet i nasjonalforsamlingen.

Når det er sagt, vil presidenten likevel minne om at Stortingets forretningsorden i § 29 slår fast at hvis en komite finner det utvilsomt at et Dokument nr. 8-forslag ikke fortjener Stortingets tilslutning, bør det uten videre fremmes innstilling om at forslaget ikke bifalles.

Komiteenes bidrag til det som har vært behandlet i Stortinget og avdelingene, er 278 innstillinger til Stortinget og 107 til Odelstinget. I tillegg kommer selvfølgelig budsjettinnstillingene.

Regjeringen har bidratt til debattene i Stortinget med seks redegjørelser, inkludert trontalen.

Av 76 saker som er utsatt til neste storting, er 25 Dokument nr. 8-forslag og 24 lovsaker.

Av saker som er behandlet av dette storting, kan nevnes

- nasjonal handlingsplan for bærekraftig utvikling
- rovvilt i norsk natur
- kultur i skolen og kulturpolitikk fram mot 2014
- digitalt bakkenett for fjernsyn
- skattereform
- Forsvarets langtidspan
- tomtfesteloven
- modernisering av Statens lånekasse for utdanning
- pionerdykkernes forhold
- boligpolitikk
- salget av SND Invest

Og vi har vært både over og under vann med henholdsvis

- skipsfart og de maritime næringer
- sjøpattedyrpolitikk

Videre har vi behandlet

- Nasjonal transportplan
- kvalitet i de nasjonale pleie- og omsorgstjenestene
- bioteknologilov

Vi har endret loven om Bouvetøya, Peter 1.s øy og Dronning Mauds land, og dermed innførte vi hjemmel for at Kongen kan gi forskrifter om miljøvern, så behandlingen var ikke uviktig.

Og sist, men ikke minst, har Stortinget nettopp vedtatt en ny § 100 i Grunnloven, om ytringsfrihet.

Stortinget har videre avviklet 46 interpellasjonsdebatter, 369 spørsmål er besvart i den ordinære spørretimen, og det er stilt 131 hovedspørsmål i den muntlige spørretimen, som har vært avholdt 23 ganger.

Antall skriftlige spørsmål øker for hvert år, og er nå oppe i 974 – vi rakk ikke 1 000. For et år siden var det 784 og for to år siden 593.

Blant vedtakene som er gjort i Stortinget, finner vi 181 såkalte anmodningsvedtak, og det er en reduksjon i forhold til foregående år, da antallet var 242, mens det var 140 i det første storting i denne perioden.

Stortinget har, gjennom behandlingen av rapporten fra Frøiland-utvalget, hatt kritiske merknader til det høye antallet anmodningsvedtak. Presidenten vet ikke om det er årsaken til den klare nedgangen fra i fjor til i år, men det er i hvert fall en utvikling som Stortinget selv har ønsket.

Når det så gjelder henstillinger, altså forslag som er oversendt Regjeringen uten realitetsvotering, er det 16 det siste året, og her har det vært en markert nedgang fra 50 for to år siden og 37 i fjor.

Som representantene var vitne til, ble det framsatt en rekke forslag til endring av Grunnloven ved møtets start, og ett nå på slutten. Det totale antall framsatte grunnlovsforslag er dermed 21, og det er akkurat det samme som i forrige periode.

Da skal ikke presidenten bidra med flere tørre tall, men bare erklære forhandlingene i det 148. storting for avsluttet.

Representantene oppfordres så om å skrive under Stortingets og avdelingenes protokoller. Lagtingsprotokollen er utlagt i lagtingssalen, mens protokollene for Stortinget og Odelstinget kan underskrives her i salen.

Møtet hevet kl. 13.35.

Stortingets forhandlingsprotokoll ble deretter underskrevet av de tilstedeværende representanter:

Jan Tore Sanner, Odd Holten, Thorbjørn Jagland, André Kvakkestad, Kjell Engebretsen, Petter Løvik, Ågot Valle, Dagrun Eriksen, Ursula Evje, Sonja Irene Sjøli, Odd Roger Enoksen, Anne Berit Andersen, Trine Skei Grande, Åge Konradsen, Finn Kristian Marthinsen, Magnhild Meltveit Kleppa, Per Roar Bredvold, Jan Olav Olsen, Rune J. Skjælaaen, Sigvald Oppebøen Hansen, Ingebrigt S. Sørffonn, Jorunn Ringstad, Pål Kårbø, Ola D. Gløtvold, Siri A. Meling, Morten Høglund, Ulf Erik Knudsen, Henrik Rød, May Britt Vihovde, Sigrun Eng, Jan Sahl, Søren Fredrik Voie, Inger Lise Aarrestad, Tor-Arne Strøm, Leif Frode Onarheim, Einar Holstad, Harald

T. Nesvik, Steinar Bastesen, Beate Heieren Hundhammer, Torny Pedersen, Eva M. Nielsen, Inge Lønning, Hans Gjeisar Kjæstad, Jan Petter Rasmussen, Karita Bekkemellem Orheim, Kjetil Bjørklund, Linda Cathrine Hofstad, Lars Rise, Signe Øye, Martin Engeset, Jan Koløy, Lena Jensen, Geir-Ketil Hansen, Øyvind Vaksdal, Gunn Karin Gjøl, Øystein Hedstrøm, Julie Christiansen, Christopher Stensaker, Afshan Rafiq, Anita Apeltun Sæle, Heidi Sørensen, Ola T. Lånke, Gunhild Øy-angen, Reidar Sandal, Morten Ørsal Johansen, Peter Skovholt Gitmark, Kenneth Svendsen, Sverre J. Hoddevik, Finn Martin Vallersnes, Svein Roald Hansen, Kari Lise Holmberg, Bjarne Håkon Hanssen, Ingvild Vaggen Malvik, Bror Yngve Rahm, Heidi Grande Røys, Ivar

Østberg, Morten Lund, Åse Gunhild Woie Duesund, Per Ove Width, Yngvar Aarebrot, Arne Sortevik, Knut Storberget, Siv Jensen, Lodve Solholm, Per Erik Monsen, Modulf Aukan, Ine Marie Eriksen, Synnøve Konglevoll, Elsa Skarbøvik, Oddvard Nilsen, Karl Eirik Schjøtt-Pedersen, Vidar Bjørnstad, Olav Gunnar Ballo, Inger S. Enger, Akhtar Chaudhry, Tore Nordtun, Lars Egeland, Elisabeth Røbekk Nørve, Heidi Larssen, Bjørg Tørresdal, Berit Brørby, Gunn Olsen, Siri Hall Arnøy, Asmund Kristoffersen, Sigbjørn Molvik, Rolf Reikvam, Raymond

Robertsen, Eli Sollied Øveraas, Hans Kristian Hogsnes, Svein Flåtten, Øystein Djupedal, Kristin Halvorsen, Arne Lyngstad, Jørgen Kosmo, Sylvia Brustad, Ingjerd Schou, Trond Giske, Eirin Faldet, Ragnar Bøe Elgsaas, Rita Tveiten, May Hansen, May-Helen Molvær Grimstad, Magnar Lund Bergo, Olemic Thommessen, Torstein Rudiøien, Øyvind Halleraker, Gjermund Hagesæter, Marit Arnstad, Helge Bjørnsen, Jan Arild Ellingsen, Torbjørn Hansen, Åslaug Haga, Bendiks H. Arnesen, Bjørn Jacobsen, Rolf Terje Klungland og Pål Berrefjord.